

Det sociale ledarskapet

FoU-rapporter

2004

1. Ätstörningar – en kunskapsöversikt (Christian Carlsson)
2. Kostnader för idrott – en studie om kostnader för barns idrottande 2003
3. Varför lämnar ungdomar idrotten – en undersökning av fotbollstjejer och – killar från 13 till 15 år (Mats Franzén, Tomas Peterson)
4. IT-användning inom idrotten (Erik Lundmark, Alf Westelius)
5. Svenskarnas idrottsvanor – en studie av svenska folkets tävlings- och motionsvanor 2003
6. Idrotten i den ideella sektorn – en kunskapsöversikt (Johan R Norberg)
7. Den goda barnidrotten – föräldrar om barns idrottande (Staffan Karp)
8. Föräldraengagemang i barns idrottsföreningar (Göran Patriksson, Stefan Wagnsson)

2005

1. Doping- och antidopingforskning
2. Kvinnor och män inom idrotten 2004
3. Idrottens föreningar - en studie om idrottsföreningarnas situation
4. Toppningsstudien - en kvalitativ analys av barn och ledares uppfattningar av hur lag konstitueras inom barnidrott (Eva-Carin Lindgren och Hansi Hinic)
ISBN 91-975766-0-3
5. Idrottens sociala betydelse - en statistisk undersökning hösten 2004
ISBN 91-975766-6-2
6. Ungdomars tävlings- och motionsvanor - en statistisk undersökning våren 2005
ISBN 91-975766-7-0
7. Inkilning inom idrottsrörelsen - en kvalitativ studie
ISBN 91-975766-8-9

2006

1. Lärande och erfarenheters värde (Per Gerrevall, Samantha Carlsson och Ylva Nilsson)
ISBN 978-91-976081-2-1
2. Regler och tävlingssystem (Bo Carlsson och Kristin Fransson)
ISBN 978-91-976081-3-8
3. Fysisk aktivitet på Recept (FaR) (Annika Mellquist)
ISBN 978-91-976081-4-5
4. Nya perspektiv på riksidrottsgymnasierna (Maja Uebel)
ISBN 978-91-976081-5-2
5. Kvinnor och män inom idrotten 2005
ISBN 978-91-976081-6-9
6. Utvärdering av den idrottspsykologiska profilen - IPS-profilen (Göran Kenttä, Peter Hassmén, Carolina Lundqvist)
ISBN 978-91-976081-7-6
7. Vägen till elittränarskap (Sten Eriksson)
ISBN 978-91-976081-8-3
8. Näridrott i skolmiljö (Björn Forsberg)
ISBN 978-91-976081-9-0
9. Kartläggning av det idrottspsykologiska området med avseende på svensk elitidrott (Göran Kenttä)
ISBN 978-91-976269-0-3

2007

1. Idrotten Vill (Lars-Magnus Engström, Johan R Norberg, Joakim Åkesson)
ISBN 978-91-976269-2-7
2. Sexualisering av det offentliga rummet (Birgitta Fagrell, Jesper Fundberg, Kutte Jönsson, Håkan Larsson, Eva Olofsson, Helena Tolvhed) ISBN 978-91-976269-3-4
3. Det sociala ledarskapet (Martin Börjeson, Johan von Essen)
ISBN 978-91-976269-4-1
4. Frivilligt arbete inom idrotten (Lars-Erik Olsson)
ISBN 978-91-976269-5-8

Rapporterna kan beställas från Riksidrottsförbundets kundtjänst – kundtjanst@rf.se eller tel 08-699 62 03

9 789197 626941

Förord

Den svenska idrottsrörelsen är ett mycket stort samhällsfenomen. Mer än 600 000 ledare, varav merparten är ideellt engagerade, ägnar varje år cirka 140 miljoner timmar åt idrotten, som aktivitetsledare eller förtroendevalda föreningsledare. Barn- och ungdomsidrotten bärs upp av de ideella ledarna.

Idrottsrörelsens verksamhetsidé och riktlinjer Idrotten vill inkludera såväl det idrottsliga som den sociala dimensionen av idrottsverksamheten. Några exempel på den sociala dimensionen är följande två citat: ”vi vill utforma vår idrott så den ger alla som deltar en kamratlig och social gemenskap” och ”idrottsrörelsen ska genom sin verksamhet medverka till en positiv utveckling i samhället och aktivt ta ställning mot det som är dåligt och nedbrytande”.

Det finns relativt få vetenskapliga studier kring hur ledarna själva ser på sitt ledarskap när det gäller förhållandet mellan det idrottsliga och den sociala dimensionen, vad innebär den sociala dimensionen och hur uttrycks det i praktiken, finns det några spänningar mellan det idrottsliga och den sociala dimensionen?

Riksidrottsförbundet gav därför Martin Börjesson (filosofie doktor) och Johan von Essen (doktorand livsåskådningskunskap), verksamma vid Ersta & Sköndal Högskola, i uppdrag att genomföra en studie för att belysa och analysera det sociala ledarskapet. En viktig del i studien är intervjuer med idrottsledare och föräldrar där de vuxnas egen bild av det sociala ledarskapet framträder.

Riksidrottsförbundets förhoppning är att denna rapport ska öka kunskapen om förhållandet mellan det idrottsliga och den sociala dimensionen, liksom den ska kunna utgöra en grund för vidare diskussioner och studier.

Mattias Claesson
Chef Kommunikation och samhällskontakter

Riksidrottsförbundet

Sammanfattning

Hur bör en ledare i ungdomsidrotten vara? Bör de lära ut och sporra barn och ungdomar så att de presterar eller bör de vara viktiga vuxna som hjälper barn och ungdomar att hitta vidare i livet? Frågan är lika angelägen som svårlöst och ställs av alla de tusentals ideella ledare på vilka svensk ungdomsidrott vilar.

I vår rapport, *Det sociala ledarskapet*, diskuterar vi hur ideella idrottsledare själva ser på sin uppgift och på sin roll som idrottsledare, och vilka frågeställningar respektive utmaningar de ställs inför idag. Vi är särskilt intresserade av det sociala ledarskapet; hur ser idrottsledarna själva på sin roll som sociala ledare och på eventuella konflikter mellan de ”idrottsliga” respektive ”sociala” dimensionerna av ledarskapet. Våra undersökningsfrågor har varit:

- Hur beskriver idrottsledarna själva sin roll som ”sociala ledare”?
- Hur ser idrottsledarna på relationen mellan ledarskapets ”idrottsliga” respektive ”sociala” dimensionerna?

När vi inom ramen för denna undersökning talar om idrott avser vi tränings- och tävlingsverksamhet för barn och ungdomar, dvs. vi ägnar oss åt de (individuella resp. lagidrotter) där man bedriver en tävlingsverksamhet.

Vi tar vår utgångspunkt i en teoretisk diskussion om det sociala ledarskapet och om relationen mellan det vi kallar idrottsledarskapets idrottsliga respektive sociala dimensioner. Denna diskussion relateras också till tidigare forskning om idrottsledarskap och om det sociala ledarskapet. Vi redovisar också kort en sammanställning av data som ger en översiktlig beskrivning av de ideellt arbetande idrottsledarna i Sverige.

Efter en redovisning av det empiriska materialet för vi en fördjupad diskussion kring idrottsledarnas dubbla roll som ”sociala ungdomsledare” respektive ”teknikutvecklare av

enskilda idrottsgrenar”. Vår utgångspunkt är att spänningen mellan dessa båda roller återspeglas i hur idrottsledarna förhåller sig till t.ex. idrottens fostrande roll, synen på bredd/elit m m, men även att den har betydelse för hur man ser på idrottens samhällsroll. I denna diskussion använder vi eget empiriskt material, men också material från tidigare forskning och andra studier.

För att få svar på våra frågor har vi genomfört en intervjustudie med ett mindre antal idrottsledare, där vi söker skaffa oss en bild av hur dessa idrottsledare ser på sitt arbete som idrottsledare och där vi söker analysera hur denna bild formas.

I samtalen med idrottsledarna kunde vi urskilja fyra teman, eller dimensioner, av det sociala ledarskapet.

- De sociala dimensionerna kan för det första avse det sociala sammanhang som den ideella ledaren uppfattar sig vara en del av. ”Social” avser här ledarens upplevelse av ingå i en gemenskap eller sammanhang, och som ofta uppfattas som eftersträvanvärt.
- De sociala dimensionerna kan för det andra avse de allmänmännsliga insatser som ingår i all organisering. Att leda verksamhet är att ta del av och försöka lösa människors vardagliga problem som att skjutsa den stressade, trösta den ledsna eller stötta den blyge.
- Ledarskapets sociala dimension kan för det tredje vara att i trängre mening ta del av och ställning till sociala problem, moraliska eller politiska frågor som jämlikhet mellan könen, integration, drogproblem eller klassfrågor. Att vara idrottsledare kan ju innebära att man konfronteras med viktiga problem eller behov som inte nödvändigtvis ingår i idrottsutövandet. Att stötta ett barn vars föräldrar ligger i skilsmässa eller hjälpa ett invandrarbarn in i laget överstiger det idrottsliga uppdraget att

åstadkomma resultat samt de allmän-sociala insatser som med nödvändighet ingår i all ledning av mänsklig verksamhet.

- Den sociala dimensionen kan till sist avse en vision av den funktion verksamheten fyller i samhället i stort eller i den omedelbara närmiljön. Fotbollsklubben kan uppfattas som en integrerande kraft i villasamhället och ledarskapet som ett sätt att medverka till att den egna närmiljön får en högre kvalitet. Ledarskapet kan i denna sist-nämnda mening uppfattas som ett slags aktivt medborgarskap.

Samtliga fyra teman/dimensioner fanns med i idrottsledarnas sätt att tala om sitt ledarskap. Men, de flesta var mer benägna att bejaka att de ingick i en social gemenskap och att de gjorde allmänmänskliga insatser än att de tyckte att de hade ansvar för konkreta sociala problem. När idrott får vara idrott med allt vad det innebär av laganda, kamratskap och fostran fyller idrotten och deras ledarskap en social funktion i samhället. Åtminstone i de intervjuer vi genomfört framstår det sociala ledarskapet som mer självklart i relation till individen/gruppen, och mer avlägset i förhållande till övergripande moraliska och/eller politiska frågor eller i förhållande till det omgivande samhället.

När det gäller den andra av våra två frågeställningar har vår utgångspunkt varit att det inte är möjligt att ”välja” mellan de idrottsliga resp. sociala dimensionerna av ledarskapet, utan att båda finns och existerar i relation till varandra. Även om man hävdar att idrott i första hand handlar om prestation och tävling, är det ofrånkomligen också ett socialt sammanhang. Och omvänt, även om man hävdar att barns och ungdomars idrottande framför allt handlar om socialisation, så sker den i ett sammanhang som ofrånkomligen präglas av att man ägnar sig åt just idrott. Vi menar att det råder en – större eller mindre – spänning mellan dessa två dimensioner; mellan det ”idrottsliga” och

det ”sociala” som inte kan upplösas. Snarare än att lösas behöver alla de berättelser som handlar om vandan om att toppa laget, frustrationen över elitsatsande ungdomslag och viljan att vinna utan att någon ställs utanför få berättas. Denna rapport är en samling av och diskussion om några av alla dessa berättelser.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	9
2. Frågeställningar och tillvägagångssätt.....	11
Syfte och avgränsningar.....	11
Ledarskapets kontext.....	11
Studiens uppläggning, metod och urval.....	12
3. Idrottsledarna och det sociala ledarskapet	14
Det sociala ledarskapets innebörd(er).....	14
De sociala dimensionerna som fenomen och idrottens naturliga ordning.....	15
Idrottens jämlikhets och tävlingsideal	16
Idrottens autonomi och självreferentialitet	16
Tidigare forskning om idrottsledare och det sociala ledarskapet.....	18
4. Idrottens sociala dimensioner.....	22
Gemenskap och laganda.....	22
Vardagsproblem.....	24
Social oro	25
Samhällsansvar	27
5. De idrottsliga och de sociala dimensionerna.....	30
Idrott är ett socialt sammanhang.....	31
Den som är god får framgång.....	32
Att som tränare åstadkomma resultat.....	33
Att få respekt som tränare.....	35
Är det möjligt att komma förbi spänningen mellan olika målsättningar?.....	36
6. Att vara en engagerad förälder eller en krävande tränare.....	38
Vägen till idrottsledarskapet.....	38
Vad är idrott?.....	40
7. Avslutande diskussion.....	43
Hur ser idrottsledarna på sitt ledarskap och på spänningen mellan sociala respektive idrottsliga målsättningar?.....	43
Utmaningar i ledarskapet – tre exempel.....	45
Berättelser som skriver in ledarskapet i ett vidare sammanhang.....	48
Tala öppet om spänningen mellan de sociala respektive idrottsliga målsättningarna – och lyssna till hur idrottsledarna själva beskriver dem!.....	49
Referenser	52
Bilaga: Intervjuguide för idrottsledarskapets sociala dimensioner	53

Det sociala ledarskapet

Av Johan von Essen, doktorand livsåskådningsskunnsp, Sköndalsinstitutet och Martin Börjeson filosofie doktor i socialt arbete, Sköndalsinstitutet.

1. Inledning

Berättelser om idrott har inte sällan karaktären av vad man skulle kunna beskriva som en form av ”vardagliga hjältehistorier”. En stor del av den generation av idag medelålders män som vuxit upp med serietidningen Buster (eller de som innan dem läste Rekordmagasinet) känner väl till de olika variationerna av historien om hur berättelsens hjälte – den lojale lagspelaren – avgör matchen i den allra sista matchminuten – och det trots att särskilt motståndarna spelat både fult och ojuste. Men bland berättelserna om idrott finns också en annan form av hjältehistorier – den om den gode och självupppoffrande ledaren. I Stig Malmbergs Sista rondan får vi följa Urban som efter en tid på ungdomsvårdsskola flyttar till Västerköping och ett jobb som typograf. I Västerköping börjar han boxas i BK Defence, en klubb som startats av Bebbe:

– Från början var det inte meningen att det skulle bli en boxningsklubb. Den här lokalen var avsedd för en firma, men den flyttade aldrig in och så stod lokalen här till ingen nytta. Värden tycktes inte intressera sej för den heller. Jag hade länge gått och tyckt synd om grabbarna här i kvarteret för att dom inte hade någonstans att ta vägen. Här stod gäng överallt och kände sig hemlösa.

Bebbe är egentligen inte särskilt förtjust i boxning, men eftersom killarna ville boxas ställde han upp eftersom ”det var grabbarna som skulle sysselsättas och inte jag”. Samtidigt är han tydlig med de idrottsliga ideal han vill förmedla, som när han går på Urban för att han tappat fattningen under en match när motståndaren låst hans arm:

– Ja ja, sa Bebbe. Boxningspublik har alltid gillat råkurr, det är inget att göra åt den saken. Men jag tror inte att det är din stil, Urban. Stoppstötarna med vänstern var mycket finare saker, och lär du dej utnyttja såna situationer kan det bli ett farligt vapen.

– Det var inte meningen att börja kurras, sa Urban, men han stängde och låste och höll, och då ilsknade jag till.

– Man har inte rätt att börja slagsmål för att motståndaren gör ett fel, sa Bebbe. Då är man lika god själv.

Bebbes motpol är Martin, ägaren till en herr-ekipering och ledaren för Västerköpings andra boxningsklubb. Martin matchar sina boxare hårt och är inte alls på samma sätt som Bebbe mån om att undvika skador – för Martin verkar boxningen framför allt vara ett sätt att tjäna pengar. Eftersom Urban är talangfull vill Martin locka över honom till Västerköpings BK, men Urban väljer trots det att stanna i BK Defence – och Sista rondan är kanske mest av allt en bok om konflikten mellan olika idrottsliga ideal. När vi lämnar Urban har han precis slagit upp ett ögonbryn under semifinalen i Svenska juniormästerskapen, och han har bestämt sig för att trappa ner sin egen satsning:

– Ögat var för färskt, jag skulle aldrig ha gått den här matchen. Men alltid lär man något. Man blir varnad av sånt här. Jag ska hjälpa dig att träna grabbarna i fortsättningen, Bebbe. Det är faktiskt lika roligt som att boxas själv.

Även om de två idrottsledare som beskrivs i boken framstår som två väl förenklade schablonbilder av hur idrottsledare kan tänkas vara, är det antagligen två bilder som de flesta aktiva idrottsledare har lätt att förhålla sig till. I ungdomsromanen får vi möta dessa olika ledarideal i form av två olika personer, Bebbe och Martin. Vår utgångspunkt är snarare att spänningen mellan idrottsledarens vilja att fostra ungdomar å ena sidan och ambitionen att träna dem att vinna tävlingar å andra sidan

är något som varje enskild ledare själv har att förhålla sig till.

Det är förmodligen ingen slump att dessa två sidor av idrottsledarskapet, förkroppsligade i Bebbe och Martin, är hämtat ur en ungdomsroman. Att idrotten har uppfattats vara ett sätt att fostra och ta ett socialt ansvar för den ”föreningslösa ungdomen” (Norberg 2004 kap.6) och att ledarskapet därför inbegriper också dessa dimensioner har särskilt betonats i samband med ungdomsidrotten. Att ungdomsidrotten uppfattats vara ett sätt att fostra är ett viktigt skäl till att föreliggande rapport inriktar sig på ungdomsidrotten och dess ledare.

Inom idrottsrörelsen talar man ofta om ledarna som en av sina viktigaste resurser; mer än 600 000 ledare ägnar varje år minst 140 miljoner timmar åt idrotten, som aktivitetsledare eller förtroendevalda föreningsledare (Idrotten vill, s.22). Den absoluta merparten av dessa ledare bedriver sitt arbete ideellt och det är en viktig uppgift för idrottsrörelsen att rekrytera nya ledare och skapa goda förutsättningar för dem som idag arbetar som ledare att fortsätta göra detta. I Riksidrottsförbundet (RF:s) idéprogram Idrotten vill understryker man ledarnas betydelse:

Nästan alla barn och ungdomar i vårt land är under någon period av sitt liv med i idrotten. Det ger idrottsledarna de näst efter familjen och skolan största möjligheterna att påverka och fostra ungdomarna och att härigenom bidra till en positiv samhällsutveckling. Detta ställer krav på verksamhetens kvalitet och lägger ett stort ansvar på ledarna. Deras roll består inte enbart av att lära ut idrottslig teknik utan också av att förmedla idrottens grundläggande värderingar. Därför är det av stor betydelse för dem att få möjligheter att kontinuerligt skaffa sig nya kunskaper, såväl inom den egna specialidrotten som om det sociala ledarskapet och sätt att lära ut demokratiska värderingar. (Idrotten vill, s. 22)

Idéprogrammet visar hur RF ser på ledarnas betydelse för idrottslig utveckling och demokratisk skolning, samtidigt är kunskapen om hur ledarna ser på dessa två sidor av sitt engagemang begränsad. RF:s idéprogram är ett bra exempel på hur fostran och socialt ansvar är eftersträvansvärda ideal. Men hur ser de som skall utöva det, ledarna, på denna sida av sitt ledarskap?

Denna brist på kunskap om idrottsledarskapets sociala dimensioner utgör rapportens utgångspunkt. Syftet med rapporten är att diskutera hur idrottsledarna ser på sin roll som ledare, och särskilt; hur de ser på ledarskapets sociala dimensioner och hur de förhåller sig till den idrottsliga sidan av ledarskapet. Vårt intresse riktas mot dem som är verksamma inom barn- och ungdomsidrotten, vilket innebär att vi endast berör en del av alla ledare inom idrotten – men för ungdomsledare torde frågorna om det sociala ledarskapet vara mest aktuella.

En utgångspunkt för föreliggande undersökning är att idrottsledarskapet både syftar till att träna ungdomar så att de kan vinna tävlingar och att det inbegriper ett socialt ansvar. En annan utgångspunkt är att dessa två sidor inte alltid framstår som förenliga.

Trots att de två sidorna är motsägelsefulla är det en viktig utgångspunkt att det inte är en spänning som kan lösas upp genom att den ena sidan tonas ned eller försvinner. Istället kretsar denna studie kring hur idrottstränare försöker förena de idrottsliga och de sociala dimensionerna i sitt ledarskap.

2. Frågeställningar och tillvägagångssätt

Syfte och avgränsningar

Föreliggande rapport sysselsätter sig med frågan hur idrottsledare själva ser på sin uppgift och på sin roll som idrottsledare, och vilka frågeställningar respektive utmaningar de ställs inför idag. Utifrån denna fråga är vi särskilt intresserade av det sociala ledarskapet; hur idrottsledarna själva ser på sin roll och på eventuella konflikter mellan de "idrottsliga" respektive "sociala" dimensionerna av ledarskapet:

- Hur beskriver idrottsledarna själva sin roll som "sociala ledare"?
- Hur ser idrottsledarna på relationen mellan ledarskapets "idrottsliga" respektive "sociala" dimensionerna?

När vi inom ramen för denna undersökning talar om idrott avser vi tränings- och tävlingsverksamhet för barn och ungdomar, dvs. vi ägnar oss åt de (individuella resp. lagidrotter) där man bedriver en tävlingsverksamhet. Vi är medvetna om att man inom flera specialförbund inom RF bedriver verksamhet där tävlingsinslagen inte är lika dominerande, men med utgångspunkt från de frågeställningar vi ställt oss har vi sett det som rimligt att ägna oss åt idrotter som också inbegriper tävlande. En annan avgränsning är att vi uteslutande ägnat oss åt sådan verksamhet som (med RF:s terminologi) beskrivs som barn- och ungdomsidrott.

Ledarskapets kontext

Rapportens studerar hur ledare inom ungdomsidrotten uppfattar de sociala dimensionerna av sitt ledarskap. Men för att förstå vad ledarna säger när de talar om de sociala dimensionerna måste de dels relateras till vad vi kan kalla idrottens fenomenologiska struktur och dels till det normativa sammanhang som idrottsrörelsen utgör. Begreppet idrottens

fenomenologiska struktur är lånat från Mikael Lindfeldt (2006 s.81), vi skall i det fortsatta försöka förklara vad vi menar med det.¹

Vi hävdar att idrottsledarskapets sociala dimensioner inte kan diskuteras oberoende idrotten eftersom de får sin betydelse inom idrottens fenomenologiska struktur. Ett exempel på detta är hur idrotten på grund av sin attraktionskraft har ansetts vara ett sätt att fostra ungdomar. Men ser vi idrott på ett så instrumentellt sätt har idrottsträningen uppfattats som ett konkurrerande intresse och därför som ett problem (Norberg 2004 s.221). Samtidigt ligger det något rimligt i att anta att det just är tävlandet och idrottsutövandet som ger idrotten dess attraktionskraft. Om man anser att den idrottsliga sidan av idrottsledarskapet inte alls är viktig eller att de sociala dimensionerna åtminstone borde ges en överordnad betydelse förlorar idrotten något väsentligt och sin attraktionskraft och därmed sin förmåga att fostra ungdomar. För att förstå hur de sociala dimensionerna förhåller sig till det idrottsliga utan att idrott förvandlas till något annat, t.ex. uppfostran, måste de sättas in i idrottens fenomenologiska struktur. Vi menar att detta förhållande också kommer till uttryck i intervjuerna. För att förstå hur ledarna talar om de sociala dimensionerna måste man förstå hur de ser på idrott eller dess fenomenologiska struktur.

Av det citat från "Idrotten vill" som refererades i det inledande avsnittet framgår tydligt att det man kallar "det sociala ledarskapet" är något eftersträvänsvärt. Det innebär att idrottsledare är insatta i ett normativt sammanhang, som ledare är man mer eller mindre medveten om att man förväntas betona det sociala ledarskapet. Den ledare som säger att de sociala dimensionerna är ett problem riskerar att uppfattas som hjärtlös eller oansvarig. Hur man talar om ledarskapets två sidor, det idrottsliga och det sociala, kommer att formas av hur man för-

¹ Fenomenologin har definierats som "läran om det som visar sig för ett medvetande" (Filosofilexikonet, s.156). Översatt till detta sammanhang kan "idrottens fenomenologiska struktur" sägas handla om vad idrott är för dem som är engagerade i idrottsverksamhet.

håller sig till det normativa sammanhang som klubben, specialförbundet eller RF utgör och som förmedlas genom utbildningar och informationsmaterial. Hur man uppfattar det sociala ledarskapet präglas av det förhållningssätt man har gentemot detta normativa sammanhang.

Vi kommer att diskutera idrottens fenomenologiska struktur och idrottsrörelsen som normativt sammanhang mer noggrant längre fram. Här nöjer vi oss med att hävda att man inte kan förstå hur ledare uppfattar idrottsledarskapets sociala dimensioner utan att ta hänsyn till idrottens fenomenologiska struktur och idrottsrörelsen som ett normativt sammanhang.

Studiens uppläggning, metod och urval

Som utgångspunkt för studien förs en teoretisk diskussion om det sociala ledarskapet och om relationen mellan det vi kallar idrottsledarskapets idrottsliga resp. sociala dimensioner. Denna diskussion relateras också till tidigare forskning om idrottsledarskap och om det sociala ledarskapet. I detta sammanhang redovisas en kort sammanställning av data som ger en översiktlig beskrivning av de ideellt arbetande idrottsledarna i Sverige.²

Efter en redovisning av det empiriska materialet för vi en fördjupad diskussion kring idrottsledarnas dubbla roll som "sociala ungdomsledare" respektive "teknikutvecklare av enskilda idrottsgrenar". Vår utgångspunkt är att spänningen mellan dessa båda roller återspeglas i olika förhållningssätt när det gäller t.ex. idrottens fostrande roll, synen på bredd/elit m.m., men även att den har betydelse för hur man ser på idrottens samhällsroll. I denna diskussion kommer vi att använda eget empiriskt material, men också material från tidigare forskning och andra studier (se avsnittet "Tidigare forskning om idrottsledare och det sociala ledarskapet" s.18).

²Underlaget för denna beskrivning utgörs av en specialbearbetning av den medborgarundersökning av ideellt arbete bland den svenska befolkningen som under 2005 genomfördes vid Sköndalsinstitutet.

Vår egen empiriska studie kommer att genomföras med kvalitativa metoder. Vi genomför en intervjustudie med ett mindre antal idrottsledare, där vi söker skaffa oss en bild av hur idrottsledarna själva ser på sitt arbete som idrottsledare och där vi söker analysera hur denna bild formas.

Idrottsledarskapets sociala dimensioner har diskuterats tidigare (se t.ex. den litteraturoversikt som redovisas i Redelius 2002, kap.2), men man har enligt vår mening inte problematiserat relationen mellan idrottsledarskapets "idrottsliga" resp. "sociala" dimensioner tillräckligt. I den mån man uppmärksammat spänningen mellan dessa dimensioner har man utgått från ett alltför förenklat synsätt där de olika dimensionerna betraktats som åtskilda och där enskilda individer endast kunnat välja ett, av två möjliga, förhållningssätt. Inte heller har enskilda ledare själva fått utrymme att uttrycka hur de uppfattar de sociala dimensionerna och/eller relationen mellan idrottsliga resp. sociala dimensioner. Det finns alltså inte särskilt mycket empiriskt material att bygga på för att beskriva hur ledarna ser på ledarskapets sociala dimensioner. Därför är det lämpligt med en kvalitativ ansats som snarare ger ledarna utrymme att beskriva sina uppfattningar än bekräfta en hypotes eller ideologisk position (se Jeppsson Grassman 1997 s.15 för ett liknande argument).

Vidare intresserar sig rapporten för hur ledarna skapar mening i den spänning som vi menar finns mellan ledarskapets sociala dimensioner och dess prestationsinriktade idrottsliga dimension. Meningsfrågor friläggs bäst med en kvalitativ ansats där människor får möjlighet att sätta in det fenomen som skall belysas i sin livsvärld och hur de förhåller sig till denna (Kvale 1997 s.34). Robert Wuthnows studie av hur medkänsla och ideellt arbete skildras i den nordamerikanska individualistiska kulturen är ett gott exempel på hur en kvalitativ studie kan visa hur människor gör sina handlingar meningsfulla genom att tala om dem som berättelser om deras liv (Wuthnow 1991).

Dessa två argument talar för att rapportens frågeställning bäst besvaras med en kvalitativ ansats. En kvalitativ ansats har sin förtjänst i materialets kvalitet och intentionsdjup, men den har sin begränsning i sitt begränsade urval.

Bara ett mycket begränsat antal ledare och idrotter är företrädare i vårt material. Det innebär att vi saknar möjlighet att bedöma i vilken mån de slutsatser vi redovisar skulle vara representativa för gruppen idrottsledare som helhet. I den mån de resonemang vi för skulle vara giltiga i ett vidare sammanhang är det för att vi i så fall funnit perspektiv som är mer generella än de ledare vi intervjuat. Men för att ta reda på hur generella dessa är krävs andra metoder än de som använts inom ramen för denna studie.

Det finns alltså inte några möjligheter att generalisera resultaten från intervjustudien till gruppen "idrottsledare" som helhet. Vår målsättning är dock att, så långt möjligt, uppmärksamma faktorer som kan tänkas innebära skillnader t.ex. mellan idrottsledare i lagidrotter respektive individuella idrotter, mellan ledare inom bredd- respektive elitidrott osv.

För att pröva om idrottsledare inom olika idrottsgrenar talar om sitt idrottsledarskap på olika sätt och för att fånga upp både individuella grenar och lagidrotter valdes två lagidrotter och två individuella grenar ut. De idrottsgrenar som är representerade är friidrott, innebandy, basket och boxning. Tre ledare från varje gren intervjuades (från basket två), inalles elva intervjuade personer, som alla är ideellt aktiva idrottsledare inom ungdomsidrotten. Av de elva intervjuade personerna är åtta män och tre kvinnor. Intervjuade personerna är mellan 22 och 53 år gamla. Intervjuerna är gjorda under hösten 2006. (Den intervjuguide som använts återfinns i en bilaga till rapporten.)

Förutom dessa intervjuer används relevant material från tio intervjuer med föräldrar aktiva i en fotbollsklubb, fem män och fem kvinnor.

Dessa tio intervjuer är gjorda i ett annat sammanhang, men med en så närliggande tematik och så likartade frågeställningar att de kunnat användas för att belysa föreliggande studies frågeställning.

3. Idrottsledarna och det sociala ledarskapet

I rapporten riktas vårt intresse mot det vi kallar idrottens sociala ledarskap. Inledningsvis är det viktigt att precisera vad vi menar med "socialt ledarskap", eller ledarskapets sociala dimensioner.

Ledarskapets sociala dimension är inledningsvis något annat än den dimension av ledarskapet som inriktas mot att instruera, organisera eller stödja idrottsliga prestationer. Ledarskapets idrottsliga sida är instrumentellt, det har uppgiften att åstadkomma något annat, t.ex. mål, höjdhopsresultat eller väl utförda gympass.³

1. De sociala dimensionerna kan för det första avse det sociala sammanhang som den ideella ledaren uppfattar sig vara en del av. "Social" avser här ledarens upplevelse av gemenskap eller sammanhang, och som ofta uppfattas som eftersträvsvärt.
2. De sociala dimensionerna kan för det andra avse de allmänmänskliga insatser som ingår i all organisering. Att leda verksamhet är att ta del av och försöka lösa människors vardagliga problem som att skjutsa den stressade, trösta den ledsna och stötta den blyge.
3. Ledarskapets sociala dimension kan för det tredje vara att i trängre mening ta del av och ställning till moraliska eller politiska frågor som jämlikhet mellan könen, integration, drogproblem eller klassfrågor. Att vara idrottsledare kan ju innebära att man konfronteras med viktiga problem eller behov men som inte nödvändigtvis ingår i idrottsutövandet. Att stötta ett barn vars föräldrar ligger i skilsmässa eller hjälpa ett invandrabarn

³Jfr Fundberg (2003) som utifrån en analys av pojkfotbollslaget som en arena för manlig fostran, för en diskussion om "balansen mellan tävlingsfostran och föreningsfostran" (s.100, vår kursivering).

in i laget överstiger det idrottsliga uppdraget att åstadkomma resultat samt de allmänsociala inslag som med nödvändighet ingår i all ledning av mänsklig verksamhet.

4. Den sociala dimensionen kan till sist avse en vision av den funktion verksamheten fyller i samhället i stort eller i den omedelbara närmiljön. Fotbollsklubben kan uppfattas som en integrerande kraft i villasamhället och ledarskapet som ett sätt att medverka till att den egna närmiljön får en högre kvalitet. Ledarskapet kan i denna sistnämnda mening uppfattas som ett slags aktivt medborgarskap.

Det sociala ledarskapets innebörd(er)

Ledarskapets sociala dimensioner kan antas vara sammankopplade och beroende av varandra. Att utföra den allmänmänskliga dimensionen kommer med all säkerhet bidra till att man anförtros även andra, mer utpräglade sociala frågeställningar, vilket i sin tur kan skapa en föreställning om vilken social roll klubben spelar i det vidare samhället. Om man är hygglig och skjutsar ett stressat barn till tåget kan det innebära att man också får förtroendet att stötta någon som dricker för mycket på helgen, vilket kan innebära att man som tränare ser klubben som en tillflykt i ett hårt samhälle. Att leva så kan uppfattas som att leva i en rik och meningsfull gemenskap. Men det omvända förekommer också, förtroendena och uppgifterna kan bli bördor som förvandlar en lekfull fritid till ett krävande fritidsledaruppdrag. Om de sociala dimensionerna är något som berikar eller tynger är en empirisk fråga som kommer att beröras inom ramen för föreliggande undersökning.

Däremot är relationen mellan det sociala och det idrottsliga ledarskapet mer motsägelsefullt. Å ena sidan förutsätter de sociala dimensionerna det idrottsliga instrumentella ledarskapet. Ägnar man sig inte åt orienteringarna eller fotbollscupen finns det inte något natur-

ligt utrymme för att fostra eller ta ett socialt ansvar, som kanske är viktigare än tävlandet. Samtidigt konkurrerar det idrottsliga och det sociala med varandra om utrymme. En hypotes är att diskussionen om elit kontra bredd, satsning kontra lek är en kamp om verksamhetens grundläggande logik och därmed om vilka av ledarskapets dimensioner som får ta plats.

I de verksamheter där prestationer premieras kommer ledarskapets instrumentella dimension vara framträdande, i de verksamheter som betonar fostran eller vill ta ett socialt ansvar kommer de sociala dimensionerna att vara framträdande. I RF:s idéprogram *Idrotten* vill görs en tydlig åtskillnad mellan idrott för barn, ungdomar resp. vuxna. När det gäller de två senare grupperna görs också en åtskillnad mellan ”breddidrott” resp. ”elitinriktad idrott”. I idéprogrammet understryks att både breddidrotten och den elitinriktade idrotten handlar (eller: bör handla) om såväl social fostran som träning för idrottsliga prestationer men de olika målsättningarnas ges olika vikt för olika grupper och det framstår som uppenbart att denna uppdelning är ett sätt att handskas med spänningen mellan olika målsättningar.

I detta sammanhang framstår det som viktigt att understryka att vår ambition inte är att formulera några svar på frågan hur det sociala ledarskapet bör praktiseras. I olika programskrifter och policydokument formuleras en syn på detta, och själva begreppet ”det sociala ledarskapet” synes stundtals i sig som ett normativt begrepp; som ett sätt att vilja diskutera idrott där de sociala dimensionerna ges en ökad betydelse, jämfört med de instrumentella eller tävlingsmässiga.

Vår utgångspunkt är snarare att de idrottsliga och de sociala dimensionerna förutsätter varandra men att de samtidigt är motsägelsefulla. Hur detta förhållande uppfattas av idrottsledarna själva är en av de frågor som föreliggande studie skall försöka besvara. Begreppet ”det sociala ledarskapet” är därmed i detta

sammanhang inte något entydigt begrepp med en tydlig normativ innebörd, utan snarare en sammanfattning av ett antal frågor och en utgångspunkt för närmare analys.

De sociala dimensionerna som fenomen och idrottens naturliga ordning

Vi har tidigare använt begreppet ”idrottens fenomenologiska struktur” för det sammanhang där de sociala dimensionerna får sin betydelse. Det är i viss mån ett otympligt begrepp och vi skall här försöka ge det ett mer begripligt innehåll.

I intervjuerna uppfattas idrottsledarskapets sociala dimensioner som intressanta och angelägna uppgifter. Att det är intressant öppnar för ett perspektiv på hur det idrottsliga och det sociala förhåller sig till varandra. Det blir tydligare om vi vänder på frågeställningen. Skulle ledarskapets idrottsliga uppdrag vara intressant att tala om? Kanske som en diskussion om teknikutveckling eller fysiologi, men inte i sig eftersom det idrottsliga är ledarskapets utgångspunkt och därför självklart. De sociala dimensionerna är intressanta och värda att undersöka eftersom de inte är självklara. De är fenomen, ”... en händelse eller företeelse som måste förklaras, någonting som är djupt problematiskt på ett eller annat sätt” (Asplund 1970 s.111). Citatet kan tyckas vara väl drastiskt för en så vardaglig företeelse som att idrottsledare har och tar socialt ansvar. Men Asplunds sätt att beskriva vad som gör något till ett fenomen säger något väsentligt om idrott.

Johan Asplund använder två begrepp som han hämtar hos idéhistorikern Stephen Toulmin. Att något är värt att undersöka är en egenskap som framträder gentemot ett ”ideal om den naturliga ordningen”. Med exempel hämtade ur vetenskapshistorien visar Toulmin att ett fenomen är något som framstår i kontrast till föreställningar om vad som är naturligt eller fullkomligt begripligt och därför inte behöver förklaras eller kanske inte ens kan förklaras (Asplund 1970 s.112). Med samma resonemang

kan vi fråga oss vad som utmärker idrottens naturliga ordning mot vilken de sociala dimensionerna framstår som fenomen värda att undersöka. För att få syn på idrottens naturliga ordning återkommer vi till Mikael Lindfelts resonemang om idrottens fenomenologiska struktur (Lindfelt 2006 s.81).

Idrottens jämlikhets och tävlingsideal

Idrottens fenomenologiska struktur är det som gör att idrott är idrott och inte något annat. När Lindfelt ringar in de faktorer som konstituerar idrott som idrott pekar han för det första på att enskilda idrottsgrenar har på förhand bestämda regler som avgör deltagarnas inbördes rangordning. Reglerna beskriver hur idrottsgrenen skall utövas, hur man avgör resultaten samt på vilka villkor resultaten kan uppnås (Lindfelt 2006 s.86). Ett centralt villkor är att reglerna gäller för alla deltagare så att de likställs och kan tävla på samma villkor. Lindfelt kallar detta för idrottens ”jämlikhetsideal”.

Hur ofta har man inte velat låta den långsamaste, som alltid förlorar, vinna. Han eller hon skulle för sitt självförtroende behöva vinna, så mycket mer än den som alltid vinner. Men vi kan inte låta honom eller henne vinna utan att göra våld på idrottens jämlikhetsideal. Är det vår omsorg och inte tävlingen som avgör är det inte idrott längre, utan något annat.

Människor kliver i någon mening ur sin sociala ställning och in i idrottens skapade verklighet (Lindfelt 2006 s.92). Fattiga och rika kan enligt jämlikhetsidealet tävla på samma villkor, men det innebär också att en person med sämre förutsättningar inte kan kompenseras så att den får större möjlighet att vinna. Idrottens jämlikhetsideal tar fasta på en proceduriell rättvisa, alla deltagare rättar sig efter samma regler, oavsett sina förutsättningar.

Idrottens jämlikhetsideal gör det också möjligt att jämföra idrottsprestationer över tid. Eftersom 100-meters lopp har samma regler i dag som vid tidigare tävlingar går det att jämföra

nya prestationer med tidigare. Denna jämförbarhet över tid och att människor kan jämföras oberoende faktorer utanför idrotten gör att Lindfelt menar att den absoluta jämförbarheten ingår i idrottens fenomenologi.

En andra faktor i idrottens fenomenologi är viljan att tävla eller att försöka vinna. Det är inte något som bestäms av reglerna, de anger bara inom vilka ramar som deltagarna försöker vinna. Lindfelt kallar detta för idrottens tävlings- eller konkurrensideal (Lindfelt 2006 s.89).

Idrott syftar alltså till att dess deltagare gör sitt bästa för att försöka besegra varandra inom den ram som jämlikhetsidealet ger uttryck för. Att inte tävla eller konkurrera är att göra idrott till något annat eller att trivialisera det. Christopher Lasch kritiserar t.ex. sin samtids skenradikalism som vill ersätta tävlingsidrotten med ett lättsamt träningsprogram som inte har något annat syfte än att föra människor samman för att ha trevligt ihop (Lasch 1979 s.136).

Viljan att tävla eller försöka vinna förutsätter såväl regler som medtävlare. Att fuska förutsätter att reglerna finns, för de andra medtävlarna. Att upphäva reglerna är att upphäva jämlikhetsidealet och därmed en för idrotten nödvändig betingelse. Vidare kräver tävlandet medtävlare som också försöker vinna och som har rimligt goda möjligheter att göra det. Att medvetet ställa upp mot en väsentligt svagare motståndare väcker inte bara löje utan upphäver något väsentligt i idrotten, konkurrensidealet. Därför kan Lindfelt tala om ett ”nödvändigt gemensamhetsintresse för att tävla” (Lindfelt 2006 s.90). Tävlandet har med nödvändighet en social dimension, det förutsätter den andre och gemensamma regler.

Idrottens autonomi och självreferentialitet

Jämlikhetsidealet innebär att idrott avgränsas och definieras av vissa regler. Det råder andra

villkor när man utövar en idrottsgren än i det övriga livet. En boxningsmatch går ut på att slå andra människor vilket är helt oacceptabelt om det inte vore en idrottsgren. Med Mikael Lindfelt kan vi kalla detta för idrottens autonomi, den upphäver på ett förutbestämt sätt det vanliga livets villkor under en överenskommen tid och ersätter dessa med de regler som gäller för en viss idrottsgren. Reglerna är bindande och godtyckliga, därmed är idrott ett exempel på en socialt konstruerad eller skapad verklighet.

Idrott syftar inte till något utöver sig själv, den är självreferentiell (Lindfelt 2006 s.94; Lasch 1997 s.137). Människor springer varken hundra meter eller spelar fotbollsmatcher för att åstadkomma något utanför idrottsprestationen, utan meningen tycks vara utövandet i sig. Det hindrar inte att idrottsutövare kan ha motiv för sitt idrottande som ligger utanför idrotten, t.ex. att tjäna pengar. Att idrott inte kan definieras instrumentellt visar sig i att det är de regler som gäller för idrottsgrenen som avgör hur en prestation skall bedömas och hur de som tävlar skall rangordnas. Det är inte ekonomiska, fostrande eller andra skäl som avgör vem som vinner en tävling. Ett exempel skulle vara så kallade läggmatcher i boxning där man upphäver tävlingsidealet för att uppnå ett annat mål.

Att idrott är något annat än den vanliga världen och att det inte har något syfte utanför sig själv skall inte förstås så att den är något som inte behöver tas på allvar. Tvärtom förutsätter idrottens autonomi att den tas på allvar. Christopher Lasch hävdar att idrotten förflockas för att den banaliseras, inte för att den tas för allvarligt. När idrott blir en förströelse som inte kräver allvar och engagemang trivialiseras den. Att uppmana fotbollsspelare att inte förta sig under pågående match därför att det egentligen är på lek är att missförstå och trivialisera idrotten. På liknande sätt trivialiseras idrott när den instrumentaliseras, när den uppfattas vara till nytta för något annat som uppfostran, karaktärsutveckling eller samhällsförbättring (Lasch 1997 s.128), eller

varför inte nationalism och ekonomisk tillväxt? Finns det andra och yttre syften med idrott än att försöka vinna upphävs den och förvandlas till något annat, t.ex. uppfostran eller social omsorg.

Men att idrott är autonom och självreferentiell innebär inte att det är en annan verklighet som inte har med världen i övrigt att göra. Mikael Lindfelt uppfattar idrott som en koncentrerad livsförenkling (Lindfelt 2006 s.101), som sådan är dess band med den övriga världen intakta. Lycka, besvikelse, lojalitet, uthållighet och kamratskap är viktiga teman för människor och de kan behandlas inom idrotten, men på dess villkor och insatta i dess avgränsade verklighet. Den allmänmänskliga upplevelsen av den förödmjukelse som följer på ett nederlag kan nästan rituellt behandlas i en boxningsmatch eftersom boxningens avgränsade verklighet hämtar sina begrepp och teman från den övriga världen.

Som autonom och självreferentiell verklighet kommer idrottens fenomenologiska struktur eller "naturliga ordning" att bestämma hur begrepp som rättvisa och jämlikhet skall tillämpas. Samtidigt kan idrotten inte frigöras från den verklighet den är insatt i, tvärt om framstår den som autonom just därför att den är något annat än sitt sammanhang, samhället i övrigt. Utanför idrotten har människor uppfattningar och behov som kommer i konflikt med idrottens naturliga ordning. Därmed kan det finnas oupplösliga motsättningar mellan idrottens tävlingsideal och det övriga livets sociala ansvar. Att sådana motsättningar finns skall inte uppfattas som ofullkomligheter som kan rättas till, utan som äkta dilemman. Att fotbollsmatcher spelas för att vinna är lika sant som att spelare och ledare är insatta i sociala relationer som också inbegriper rättvisa och kamratskap. En boxningsmatch utgör en avgränsad verklighet med mycket speciella regler, som samtidigt befinner sig i ett samhälleligt sammanhang.

Idrottsledarskapet är insatt i idrottens fenomenologiska struktur med jämlikhets- och

tävlingsidealet å ena sidan och ledarskapets sociala ansvar å andra sidan. En utgångspunkt är att idrottsledarskapet inbegriper båda dessa två sidor. Frågan är hur idrottsledare resonerar för att göra ledarskapets sociala dimensioner och idrottens tävlings- och jämlikhetsideal till ett meningsfullt sammanhang.

Tidigare forskning om idrottsledarskap och det sociala ledarskapet

Det finns en omfattande forskning om såväl idrott som ledarskap, men när det gäller vår kunskap om hur idrottsledare själva ser på sitt ledarskap och hur de ser på ledarskapets sociala dimensioner är vår kunskap begränsad. Det innebär att det finns en omfattande litteratur som är potentiellt relevant för vårt syfte, men att det finns få studier som berört just de frågor vi söker besvara inom ramen för denna undersökning. Den korta genomgång av tidigare forskning som följer nedan ska därför inte ses som någon regelrätt översikt över dessa forskningsfält, utan som ett sätt att peka på viktiga arbeten som varit viktiga för oss i vårt arbete.

Idrotten dominerar den svenska ideella sektorn. Av den vuxna befolkningen (16-74 år) arbetar 20 procent ideellt inom idrotten (Olsson under utgivning s.21). Gruppen som arbetar ideellt inom idrotten är den enskilt största av alla dem som arbetar ideellt, det är också den grupp som ökat mest under perioden 1992 och 2005 (Jeppsson Grassman, Olsson och Svedberg 2005; Olsson under utg. s.42f). Hur en stor del av denna stora grupp ideella resonerar kring sitt arbete är ett betydelsefullt uttryck för det ideella arbetet i Sverige. Vidare är det en form av "fritidsliknande" ideellt arbete som sällan uppmärksammas eftersom ideellt arbete oftast diskuterats ur ett demokrati- eller välfärds-perspektiv (von Essen under utgivning) eller som ett uttryck för människors engagemang i sociala rörelser (se t.ex. Sörbom 2002).

I en specialstudie av de data som specifikt berör idrott och ideellt (eller frivilligt) obetalt

arbete i de medborgarundersökningar som genomförts 1992, 1998 och 2005 har vi möjlighet att i närmare detalj studera det omfattande ideella arbete som utförs inom idrotten (Olsson under utgivning). Det liknar annat ideellt arbete i det att styrelseuppdrag är den dominerande sysslan, men det avviker i det att fler arbetar med utbildning och ledarskap än inom sektorn i övrigt (Olsson under utgivning s.30). Dessa arbetsuppgifter domineras av män, medan arbete med styrelse och administration domineras av kvinnor. Inom idrotten utgör ledarna, den grupp som denna rapport studerar, en större andel än inom annat ideellt arbete och är mansdominerad.

Olsson visar att mansdominansen dock har blivit mer utjämnad under 2000-talet samt att ålder, civilstånd och föräldraskap samvarierar med ideellt arbete inom idrott (Olsson under utgivning). Ett för föreliggande studie viktigt resultat är att ideellt arbete inom idrott har en stark koppling till föräldraskap, ett samband som Olsson beskriver som en "ofrånkomlighetsstruktur" (Olsson under utgivning s.24). Föräldrar, särskilt mödrar, måste i allt större utsträckning arbeta ideellt inom idrotten för att deras barn skall kunna idrotta.

Att ideellt arbete inom ungdomsidrotten allt mer är kopplat till föräldraskap förtjänar dock en fördjupad diskussion. Skälen till att man rekryteras till ett ideellt uppdrag och att man sedan fortsätter arbeta behöver inte nödvändigtvis vara de samma. Eva Jeppsson Grassman drar slutsatsen av sin kvalitativa undersökning att det är lika intressant att människor fortsätter sitt ideella arbete som att de börjar arbeta (Jeppsson Grassman 1997 s.104). Även om det tycks finns goda skäl till att beskriva kopplingen mellan föräldraskap och att man börjar arbeta ideellt inom ungdomsidrotten som en ofrånkomlighetsstruktur förklarar det inte varför engagemanget fördjupas och att dess innebörder förändras. Både i en mastersuppsats om motiv till ideellt engagemang inom idrottsrörelsen ur ett folkhälsoperspektiv (Pettersson 2005 s.37) och i ett pågående avhandlingsar-

bete om det ideella arbetets betydelse (von Essen under utgivning) säger föräldrar att de började engagera sig för sitt barns skull men att engagemangets betydelser förändras med tiden. Dessa resultat pekar på behovet av att komplettera kvantitativ forskning om ideellt arbete med kvalitativa studier för att frilägga människors upplevelser av hur det ideella arbetets mening förändras över tid.

Att Lars-Erik Olsson kan visa att idrottsledarskapet är kopplat till föräldraskap har en direkt betydelse för föreliggande studie som studerar ledarskapets sociala dimensioner. Uppfostran av de egna barnen och fostran av andra kan ju antas vara en viktig aspekt av ledarskapets sociala dimensioner. Nina Eliasoph (2002) har visat på det intressanta samband som finns mellan ideellt engagemang och föräldraskap eftersom det erbjuder en möjlighet till uppfostran utanför familjens privata sfär. Eliasoph hävdar att det finns en utforskad dynamik mellan privatsfär och ideellt arbete som tar sig uttryck i föräldrars engagemang, i t.ex. idrottsledarskap. Detta samspel kan i viss mån belysas i föreliggande studie.

Att ungdomsidrotten har uppfattats vara ett sätt att fostra ungdomar och att den kan ta ett socialt ansvar är inte en ny företeelse. Johan Norberg (2004) visar i sin avhandling, "Idrottens väg till folkhemmet" hur en ökad oro för den sedeslösa och hållningslösa ungdomen redan under tidigt 1900-tal leder till ett ökat statligt stöd till folkrörelserna och då inte minst till idrottsrörelsen. Idrottens attraktionskraft på ungdomen gjorde att staten stödde ungdomsidrotten för att den skulle locka till sig den föreningslösa ungdomen, en grupp som antogs vara särskilt utsatt för det moderna livets lockelser (Norberg 2004 s.223f). Norberg påpekar att statens intresse för ungdomsidrotten var motiverad av dess fostrande förmåga. Det var alltså inte det idrottsliga utan det vi kallar dess sociala dimensioner som gjorde att RF genom t.ex. fritidsgruppsstödet kunde växa i omfattning under efterkrigstiden och framåt.

Förutom den forskning som ägnats det bredare sammanhang som präglar idrottsledarskapet finns också exempel på forskning som mer specifikt ägnats de frågeställningar som är aktuella i denna undersökning. I avhandlingen *Ledarna och barnidrotten*. Idrottsledares syn på idrott, barn och fostran (2002) undersöker Karin Redelius vilka som blir barn- och ungdomsledare liksom hur dessa ledares idrottssyn ser ut och hur de värderar sin uppgift som idrottsledare. Det empiriska underlaget för hennes undersökning utgörs av 525 enkäter och 18 intervjuer bland idrottsledare inom sex idrotter.⁴

Till att börja med framstår det som viktigt att understryka att gruppen barn- och ungdomsledare är en i hög grad heterogen grupp. Flertalet av ledarna är män och en stor del av ledarna är mellan 30-50 år (medan en mindre del är unga eller pensionärer). Skillnaderna var dock stora mellan olika idrotter: Medan männen var i klar majoritet bland ledarna i fotboll respektive golf, var merparten av ledarna inom simning respektive ridsport kvinnor. De idrotter där könsfördelningen var minst ojämn visade sig vara basket och simning.⁵

Med utgångspunkt i tidigare forskning har hävdats att barn- och ungdomsidrotten bärs upp av föräldrar, företrädesvis av pappor från medelklassen. Resultaten i Karin Redelius avhandling tyder dock på att det knappast går att generalisera ledarkadern på det viset (Redelius 2002 s.92). Förvisso var merparten av ledarna i hennes studie män, och bland männen var merparten gifta och/eller hade barn. Men andelen manliga ledare med barn varierade stort mellan olika idrotter, och det var fram

⁴ De sex idrotterna var basket, fotboll, golf, gymnastik, simning och ridsport. Förutom dessa enkäter respektive intervjuer bland idrottsledare genomfördes också – för att få tillgång till ett jämförelsematerial – en enkätundersökning bland blivande lärare respektive fritidsledare.

⁵ Den bild av ledarna inom barn- och ungdomsidrotten som tecknas i Karin Redelius avhandling bekräftas i allt väsentligt av Ungdomsstyrelsens undersökning *Unga och föreningsidrotten. En studie av föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv* (2005). Även här tecknas bilden av ledaren som en man mellan 26-45 år, men studien pekar också på en betydande variation mellan olika idrotter.

för allt inom fotboll respektive golf som man kunde finna belägg för liknande påståenden.⁶

Att ledarna har en viktig roll för de barn och ungdomar som deltar i föreningsidrott kan synas vara en självklarhet, men resultaten i Unga och föreningsidrotten. En studie av föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv (Ungdomsstyrelsen 2005) är ändå slående. I denna undersöktes ledarnas betydelse genom att de som deltog i undersökningen (sammanlagt 1 580 personer i åldrarna 13-20 år) fick välja ett av följande tre påståenden:

- Min ledare betyder mycket för mig, men bara inom idrotten
- Min ledare betyder mycket för mig även utanför idrotten
- Min ledare betyder inget för mig, vare sig inom eller utom idrotten

De två första svarsalternativen benämndes intern- respektive externidrottslig betydelse, och medan den internidrottsliga betydelsen endast avsåg betydelse inom föreningsidrotten rymde den externidrottsliga betydelsen såväl intern som extern betydelse. Av tabellen nedan framgår att 84 procent av de svarande ansåg att deras ledare betydde mycket för dem, och följaktligen att det endast var 16 procent som ansåg att deras ledare saknade såväl intern- som externidrottslig betydelse. Den klart största andelen ansåg att betydelsen var internidrottslig, medan knappt en av fem (19 procent) tilldelade sina ledare externidrottslig betydelse.

Tabell: Ledarnas betydelse för ungdomar

Ledarna har internidrottslig betydelse	65 %
Ledarna har externidrottslig betydelse	19 %
Ledarna saknar betydelse	16 %
Totalt	100 %

Källa: Ungdomsstyrelsen 2005, s.112

⁶ Också detta ligger väl i linje med de resultat som framkommer i *Unga och föreningsidrotten*, där de manliga ledarna framför allt dominerar inom olika lagidrotter (Ungdomsstyrelsen 2005, s.91)

I sin avhandling söker Karin Redelius också undersöka vad idrottsledarna vill ge barnen, och hon sammanfattar sina resultat i en diskussion kring vilken idrottssyn ledarna företräder (eller med Redelius egna ord: vad som kännetecknar den goda barnidrotten):

Det går inte att ge ett enhetligt svar på denna komplexa och mångfacetterade fråga. Idrottsledarnas inställning till olika aspekter av barnens idrottsverksamhet varierade och skilda ledargrupper stod mot varandra. Det gällde inte minst inställningen till om det i grunden var positivt eller negativt för barn att tävla och konkurrera. Trots variationen måste man emellertid också konstatera att idrottsledargruppen som helhet, med undantag för gymnastikledarna, var relativt samstämmiga i många frågor. Detta visade sig tydligt och var markant då ledarnas svar relaterades till idrottslärares. De två grupperna, idrottsledarna och idrottslärares, hade ofta skilda åsikter om och olika syn på vad som kännetecknar en god barnidrott.

Samtliga ledare var överens om att tränaren hade en mycket betydelsefull roll samt att instruktion är en förutsättning för att riktig inlärning ska ske. De värdesatte med andra ord sin egen position högt och betonade sin egen funktion i verksamheten. De instämde även i att det var nyttigt för barn att tidigt lära sig ta motgångar. Ledarna inom basket, golf och simning och i viss mån ridsport var alla positivt inställda till tävling. Samtliga intervjuade ledare menade att det var viktigt att vinna.

Den variation i inställning som främst framstod mellan de mer tävlingsbenägna idrottsledarna å ena sidan och gymnastikledarna och idrottslärares å den andra, visar på de olika krafter som

verkar inom fältet. (Redelius 2002, s.143-144)⁷

Mycket talar dock för att den spänning mellan olika ideal som Redelius identifierar inte endast skall förstås som en konflikt där olika ledare väljer olika sätt att agera, utan snarare som ett tema/teman som varje ledare ofrånkomligen måste förhålla sig till. Så framkommer det t.ex. i en studie av barns och ledares uppfattningar av hur lag konstitueras inom barnidrott (den s.k. ”Toppningsstudien”) att

... ”toppning” mycket väl kunde förekomma även om ledarna hade intentioner att inte göra det. Det kunde ta sig uttryck på flera sätt. Det visade sig att ”toppning” sker framförallt vid laguttagning inför match och under matcher genom att vissa barn får mer speltid samt innehar särskilda positioner.
/.../

[”Toppning”] kunde ske för att ledarna var prestations- och resultatorienterade. Ledarna uppfattade helt enkelt att det viktiga var att försöka vinna. Det finns anledning att tro att det bara var de ledare som var prestations- och resultatnriktade som ”toppade” lagen, men så var inte fallet. Det förekom även ”toppning” i olika former bland de ledare som kände till föreningarnas policy, vilka alla betonade att alla barn skulle få vara med och att ingen ”toppning” skulle få ske. Detta kan tänkas bero på att ”toppning” har olika innebörd för olika ledare i jämförelse med det som finns i föreningarnas policy. (”Toppningsstudien”, s.23;24)

---

⁷ Det ligger nära till hands att betrakta ledarnas olika inställningar mot bakgrund av den vidare diskussion om idrottsverksamhetens värde: I den stora av litteratur om barn- och ungdomsidrott som blivit allt mer omfattande de senaste åren finns motstridiga uppfattningar om verksamhetens värde. Kritiken mot ökade, och ibland orimliga, prestationskrav, ökad polarisering mellan olika grupper av barn, föräldrapress, utslagning och hårdnande konkurrens ger ingen positiv bild av barn- och ungdomsidrotten (Engström 1999). Samtidigt förmedlas en delvis annorlunda, och ibland motsatt, bild från idrottsrörelsen själv. Här betonas hur barn och ungdomar lär sig samarbeta, hur idrotten fungerar som social och etnisk mötesplats, idrottens hälsobefrämjande aspekter och hur barn och ungdomar får ha kul. (Fundberg 2003, s.16-17)

4. Idrottens sociala dimensioner

En av rapportens övergripande frågeställningar är hur idrottsledare beskriver sin roll som "sociala ledare". Redovisningen av empirin inleds därför med att besvara denna övergripande frågeställning. Ingen ledare avvisade helt att idrott och idrottsledarskap har sociala dimensioner, men det var heller ingen som reservationslöst bejakade detta. För att kunna återge de nyanser som finns i ledarnas svar gör vi bruk av den kategorisering av de sociala dimensionerna som vi inledningsvis skisserat (se avsnitt 3 "Idrottsledarna och det sociala ledarskapet s.14). Det är också ett sätt att pröva om kategoriseringen bidrar till att förstå deras svar bättre.

De sociala dimensionerna är något annat än det instruerandet av teknik och träningsmetoder eller uppmaningar till fysiska insatser. För det första avser de sociala dimensionerna det sociala sammanhang som träningen, den grupp man tränar och den klubb man verkar i utgör. Detta sammanhang kan både vara de relationer man utvecklar inom gruppen och en eftersträvansvärd laganda. För det andra avser de sociala dimensionerna allmänmänskliga eller vardagliga problem men som inte utgör bekymmer eller oro för hur ungdomarna lever eller utvecklas. Dessa vardagliga problem är en del av uppdraget eftersom de är en del av det vardagliga livet. Det kan handla om att någon har svårt att hinna till träningen eller att någon blir ovän med sin bästa vän. Att det kan vara svårt att bära en förlust är ett exempel på ett vardagligt problem i ett idrottssammanhang. För det tredje avser de sociala dimensionerna sådant som är oroande eller påkallar omgivningens engagemang av sociala eller moraliska skäl. Det kan gälla en ung människas hemförhållanden, skolresultat eller alkoholkonsumtion. Sådana frågor ingår inte självklart i idrottsledarskapets uppdrag och det är inte heller säkert att de uppstår. För det fjärde avser idrottsledarskapets sociala dimensioner att man uppfattar att den egna idrottsklubben

eller kanske att idrotten i sig fyller en social funktion i samhället. Man kan uppfatta att idrotten är ett sätt att fostra ungdomar till en sund livsstil eller att idrottsföreningen utgör en integrerande kraft i lokalsamhället.

För att besvara rapportens övergripande frågeställning ställde vi en rad frågor som alla kretsade kring hur de intervjuade såg på idrottsledarskapets sociala dimensioner (den intervjuguide som använts vid intervjuerna återfinns i en bilaga till rapporten). Vår redovisning utgår från den kategorisering som ovan refererats.

Gemenskap och laganda

Boxning och friidrott är individuella sporter. Det innebär att den gemenskap och samarbete som automatiskt utvecklas i en lagidrott är något som ledare i dessa grenar strävar efter eller försöker åstadkomma. Detta är säkert viktigt för att förstå hur några av ledarna svarar när de får frågan om idrotten har en social dimension. Ett exempel är när en boxningstränare bejakar att idrotten har en social dimension och börjar tala om gemenskap.

- Det är väl att man gör saker även utanför träningslokalen, det kan vara i form av läger som är jättekul och ... Det kan vara att man kämpar tillsammans för att nå ett mål och att skaffa pengar till föreningen eller vad man nu gör, men går ut och krattar eller plockar skräp för att få in. Det ger lite klubbkänsla och kamratskap och sedan är det väl att ta tid för varandra. Inte bara skynda iväg när man är färdig, man måste ta tid för att prata med varandra. Och i boxningen, nu har inte vi bastu, men för min del var ju bastun fantastiskt bra. Alltid efter träningen kunde man gå in och sätta sig i bastun och snacka och ... inte bara träning utan uppleva en social bit. I alla fall för mig var det så.

En friidrottstränare utgår från att friidrott är en individuell sport när han säger att hans sociala ansvar är att utveckla en grupp-känsla bland de ungdomar han tränar.

- ... trots att det är en individuell sport försöker jag få dem, vi samlas, vi pratar och så vidare, går igenom då, samlingen innebär att vi går igenom hur vi skall göra då. Och alla snackar av sig lite och så. Så att de har den möjligheten. Så när träningen börjar, då är det träning som gäller, de pratar även under träningen. Men visst är det viktigt, jag tycker att det är jätteviktigt att de känner att de är en grupp trots att de tränar mot varandra egentligen. Det finns ju ett tillfälle när de tränar med varandra och det är ju när de kör stafetter, då gör vi ett lag, då händer det någonting, då blir det någonting helt annat. Och då är det fyra av tjejerna då som har tävlat tillsammans ganska mycket som det här laget och har lyckats jättebra och då försvinner den här individualismen gentemot varandra, då är de mer som en grupp. Då pratas det hej vilt, verkligen. Då kan man mer likna det vid, mer som ett fotbollslag. Då är de här gränserna borta mellan dem, och det är ingenting som jag styr. Det ligger inte i mitt ansvar, utan det sker bara något där, vare sig jag vill eller inte så sker det. Då är de ihop, då tävlar de tillsammans. Och nu i helgen skall de tävla tillsammans också, de tävlar ju för Stockholm då, stockholmslaget då. Och det skall bli intressant och se hur det kommer att, trots att de gör individuella grenar så tävlar de tillsammans och plockar poäng tillsammans till stockholmslaget.

Båda tränarna tycker att gemenskapen och gruppkänslan är viktiga och att det är något de vill bidra till. För friidrottsledaren är gruppkänslan viktig för att den fostrar ungdomarna att bry sig om varandra, men också för att den stärker gruppens tävlingsresultat eftersom de kan stötta varandra, särskilt när de tävlar som ett lag. För boxningsledaren innebär klubbkänslan kamratskap och glädje, något han har egna goda minnen av. Kamratskapen och den goda stämningen är viktiga faktorer för att göra boxningsklubben till en tillåtande och öppen miljö där alla får plats. Bygger man upp en god gemenskap och en god laganda kan de

vara resurser med vilka man kan ta sig an mer kvalificerade sociala problem, något en av friidrottsledarna betonar.

- Eh, det handlar så mycket om det här att få barnen att må bra, vad jag tjarar, när de är på IP, men också när de är hemma, när de är i skolan och när de är på fritis. Då hoppas jag att såsom jag är, det som jag säger och är kan påverka dem på något sätt så att de ... även fungerar, kan klarar sig bättre, socialt utanför när de inte har träningskläder på sig.

För basket- och innebandytränarna är gemenskap och lagkänsla mer eller mindre självklara mål som man naturligt strävar efter. Flera av de tränare som var verksamma inom dessa lagidrotter underströk att ett lag som spelade bra och kämpade tillsammans många gånger kan hävda sig väl mot lag med en eller två individuella "stjärnor".

- Spelar man i ett lag gäller det att man ställer upp för varandra och att man gör sitt bästa i varje läge – även om man kanske får spela på en annan plats än den där man trivs bäst. Om man inte har en målvakt till en match och är tvungen att lotta om vem som ska stå tycker jag att även den som kanske råkar vara lagets bästa målskytt ska vara med i lottdragningen. Det kanske innebär att man får spela den matchen med ett svagare anfall – men jag tror att det är det bästa sättet i längden. Åtminstone om man kan sälja in det bland grabbarna.

Att de som var ledare inom basket respektive innebandy talade om gemenskap och laganda som viktiga målsättningar är i sig knappast förvånande. Något som vi kanske inte på samma sätt förväntat oss, var hur även en ledare i en lagidrott talade om betydelsen att som tränare stödja den enskilde spelarens individuella utveckling. En av de kvinnliga baskettränarna formulerade det på följande sätt:

- Mitt första syfte när jag coachar är inte att få de här barnen att bli så grymma på

basket som möjligt, utan det är kanske att ... Bli bättre lagspelare, att öppna upp fler sinnen, att få dem att förstå hur jag tänker, hur jag resonerar. Sätta igång tankar, lite så ... Sedan om de blir bra basketspelare eller inte, det är bara ett plus om de har talang och tycker att det är roligt – det är jättebra, för då är det extra roligt att jobba med dem. Men det är inte det viktigaste för mig.

Idrottsledarnas förhållningssätt kan i detta ses som en närmast övertydlig illustration av den diskussion som inledningsvis (se avsnittet ”De sociala dimensionerna som fenomen och idrottens naturliga ordning”, s. 15) fördes med utgångspunkt från Asplund om hur vi ibland kan urskilja en ”naturlig ordning” vilken framstår som fullt begriplig och rent av ”naturlig” – och som därmed inte heller behöver förklaras. För de idrottsledare som var tränare i individuella idrotter framstod det som självklart att träningen handlade om individuell utveckling, det hörde till ”den naturliga ordningen”. Att skapa gemenskap och laganda däremot var däremot inte lika självklart – och just därför något man behövde ägna sig särskilt åt. På omvänt sätt föreföll det som om samarbete och samhörighet var något självklart för de ledare som var tränare inom lagidrotterna; för dem låg utmaningen snarare att uppmärksamma den enskilde spelaren och hans/hennes individuella utveckling.

Vardagsproblem

Att förlora en tävling kan aktualisera viktiga frågor om att räcka till och att få tillhöra gruppen. I individuella grenar som boxning och friidrott blir dessa frågor särskilt brännande eftersom det är en individ och inte ett lag som förlorar. Att individen är utsatt inom dessa sporter är något som de flesta idrottsledarna betonar, inte minst boxningstränarna som pekar på att en förlust i boxning både gör ont och inbegriper en situation som exponerar utsatthet och underlägsenhet. En boxningstränare beskriver hur det är att förlora en match, ”Det är förödmjukande och kan kännas krän-

kande och man kan ha alla kompisar, kanske ovänner också som sitter och tittar, kanske och hånler eller skrattar”. Hur ser då ledarna på sitt ansvar när de barn och ungdomar de tränar förlorar? Boxningstränaren fortsätter.

- Jag har ett stort ansvar som ledare att eh, ta det lugnt med individen och sätta mig ned och ... kanske analysera det här och vara ett stöd framför allt då. För det är jätte, en enorm sorg. Eftersom jag själv förlorade mycket som aktiv, inte blev etta men väl kämpade på så har jag ju gråtit många tårar.

Det gör ont?

- Ja, kanske inte fysiskt, men själsligen gör det ... Det kan nog vara en, ... ja det är en tuff sport så verkligen. Det kan sätta väldigt stora spår i en människas självkänsla. Kanske mer än i någon annan.

I tränarens sätt att beskriva förlusten framgår hur idrott, nästan rituellt, kan behandla allmängiltiga och existentiella teman som förlust och hjälplöshet. Lindfelts sätt att se idrott som en koncentrerad livsförenkling fångar hur boxningstränarna talar om sin sport. En annan boxningstränare talar om den viktiga roll som han som tränare har vid en förlust och det ansvar det innebär när man väljer ut en ung boxares motståndare. Samtliga boxningstränare talar om hur viktigt det är att välja rätt motståndare, ingen skall behöva gå upp mot någon som är för bra, boxning måste ske mellan rimligt jämbördiga parter.

Även friidrottstränarna talar om hur exponerad man är som individ vid en förlust. En av dem talar om tävlandets villkor, ”

- ... det är en ganska elak sport. Det är en väldigt elak sport så till vida att när det är tävling då slås det upp resultatlistor direkt efter, där står då svart på vitt att ettan har den tiden och den som kom sist har den tiden. Så det är väldigt, väldigt elakt egentligen”. De tre friidrottstränarna engagerar

sig olika mycket i att stötta den som har förlorat, men de är överens om att det kan vara en svår situation. För att hantera situationen betonar de att friidrott är en individuell sport. En av dem berättar hur han gör för att trösta.

- En del blir lite ledsna när de inte vinner, för de trodde att de var mycket bättre än de var, men de flesta vet hur bra de är, för man har en grupp och de vet att de inte är bäst och de tror inte att de kommer att vinna eller ... men jag brukar bara säga alltså att vinna är inte det viktigaste, det bästa är att de, just friidrott, blir bättre av sig själva, att de får sin tid eller sin längd och sedan, nästa tävling får de ett nytt pers.

Genom att betona den individuella prestationen istället för konkurrenssituationen och därmed idrottens gemenskapsintresse vill han få ungdomarna att se på sin prestation på ett annat sätt än som en förlust.

I övrigt talar idrottsledarna inte särskilt mycket om de vardagliga problemen, en av dem nämner att han brukar ta kontakt med hemmet om någon är sjuk eller har skadat sig. Att man tar ett vardagligt vuxet ansvar för de barn man tränar är förmodligen så självklart att det inte faller tränarna in att tala om det när de får frågor om ledarskapets sociala dimensioner. En innebandytränare beskrev det på följande sätt:

- Om man spelar i ett lag så måste man ju göra sitt bästa, om inte annat så för lagets skull. Samtidigt ska ju lagkompisarna finnas där och stötta ... så att de peppar varandra liksom ... Det kan ju vara svårt, för de kan ha varit förbannade på varandra i skolan eller så, att lägga det åt sidan för att det är match ... Ibland märker man att det är något som kanske gör att två killar undviker varandra – det är svårt att gå in där, för jag vet ju inte vad som hänt innan. Men jag tycker i alla fall att alla ska ställa upp för varandra i laget, det är vad jag försöker stå för.

Social oro

Den av de sociala dimensionerna som ledarna tycker är mest problematisk är de sociala problem som ungdomar kan ha. De värjer sig mot att de som idrottsledare skall engagera sig i dåliga skolresultat, stökiga hemförhållanden eller alkoholproblem.

Boxningen har en tradition av att vara engagerad i sociala frågor, dessutom konfronteras man med frågan eftersom den ibland drar till sig ungdomar som har sociala problem. En av boxningstränarna har drivit en boxningsklubb i en förort i södra Stockholm, med ett uttalat socialt engagemang. Han är också engagerad i sociala frågor eftersom han arbetar på ett ungdomshem. Men när han talar om idrottsledarskapets sociala dimensioner med avseende på sociala problem är han mycket tveksam.

- Jag har sett så mycket, tyvärr, så många miss ... jag menar, man skall inte säga att man fostrar alla till att bli ... hederliga svenssons för att de är i en boxningslokal, så är det ju inte. Men man kan ha justa värderingar och förhoppningsvis har man med sig det. Vissa går det inte att göra något åt.

Hans tveksamhet kan självklart ha att göra med de erfarenheter han har med sig från arbetet med förortsklubben, men han är inte ensam om denna tveksamhet. En friidrottstränare får frågan om han engagerar sig om ungdomarna har problem med sina föräldrar, ” ... det tror jag är någonting som ligger utanför det som jag ... jag vet ju att det finns där, men jag tror inte att alla visar det kanske”. En boxningstränare talar om hur han har avvisat sådana uppdrag.

- Jag blev till och med erbjuden att ta hand om en kille för några år sedan, det var när jag gick på en klubb i city. Men jag orkade inte riktigt hålla på och ha kontakt med den hela tiden. Men det är ju inte ideellt att jaga den, men alltså, nämen eh, de grabbarna är ju så där. Alla skall ju få en chans att träna, givetvis va. Man kan ju inte få hur mycket som helst så att de missköter sig.

En annan boxningstränare har en mer öppen attityd till att idrotten är ett sätt att möta sociala problem, men han talar om det i tämligen allmänna termer. Han säger att boxningsklubbar tar emot ungdomar med problem.

- Men då handlar det ju inte om idrott längre, utan då handlar det om medmänsklighet så där, hur man ser på medmänniskor. Och det händer ju hela tiden, både att de är påtända och att de är trasiga. Dem måste man ge en chans och verkligen bjuda in. Och de får mer chanser för dem lägger man ju märke till. Dem kanske man frågar något extra om eller, bara att fråga en sådan människa hur den mår det är ju, man märker att det är väldigt uppskattat.

De övriga tränarna är överlag mer ovilliga till att tala om sin gren och sitt ledarskap som ett sätt att möta sociala problem eftersom de är av den uppfattningen att de ungdomar de möter inte har några sociala problem att tala om. I någon mån berörde baskettränarna dessa frågeställningar i och med att de underströk att deras klubb medvetet rekryterade ungdomar från förorter utanför Stockholms innerstad, men det hindrar inte att det i detta avseende gick en markant skillnad mellan boxningsledarna och de övriga.

Två av boxningsledarna tänker sig att boxningslokalen är en slags frizon som kan vara bra för ungdomar som har problem. Den boxningsledare som har erfarenheter av att arbeta socialt med boxning talar om lokalen som en frizon.

- Jag menar, när man lämnar lokalen och kliver in i en annan roll i umgångena i sina gäng, där har man hela, en helt annan roll än vad man har i träningslokalen. Så kan man säga, slåss man ute skall man stängas av. Visst kan man stängas av men ... det är en annan värld utanför. Det här är en frizon kan man säga, där den där tuffa killen kan vara kompis med den där mesen. Förstår du?

Även en annan boxningsledare som har en överlag mycket negativ attityd till att engagera sig socialt talar om boxningslokalen på detta sätt.

- ... du när killarna kommer ner, de kan vara hur tuffa utanför men när de kommer in i boxningslokalen då är det lite annat. Du vet bara de går i trappan kan det vara så att de går så här va, eller också kan de bli lite tuffa för att de har varit på en boxningslokal.

En möjlig tolkning är att de kopplar lokalen som en frizon till den gemenskap i form av klubbkänsla och kamratskap som kan utvecklas på en boxningsklubb och som de som ledare kan bidra till att skapa. Det är i så fall ett gott exempel på hur ledarskapets olika sociala dimensioner hänger ihop och påverkar varandra.

En annan viktig reflexion som kan kopplas ihop med idrottens autonomi och hur den förhåller sig till den övriga världen är att inom boxningsklubbens avgränsade värld utövas och regleras det våld som är ett socialt problem utanför. En del ungdomars sociala problem tar sig uttryck i att de är våldsamma och uppfattas som hotfulla. På träningarna kan detta våld utövas inom reglerade former och kategoriseras som idrott. Därmed förvandlas något som utanför utgör ett socialt problem till en idrottslig möjlighet.

Vidare talar två av boxningstränarna om hur ungdomar som uppfattas som hotfulla kan ställas mot mer erfarna träningskamrater för att få känna på hur det känns att vara underlägsen och maktlös. Möten med bättre boxare kan göra våldsamma ungdomar ödmjukare och få dem att förstå att andra uppfattar dem som hotfulla.

Samhällsansvar

Jämfört med hur ledarna ser på att engagera sig i ungdomars sociala problem är de överlag mer öppna för att tala om idrottens eller den egna klubbens sociala funktion i samhället. Detta tema är mer övergripande och därför mer abstrakt vilket säkert gör att det uppfattas som mindre förpliktigande. Men det finns viktiga skillnader mellan olika ledares sätt att tala om idrottens samhällsansvar.

I fråga om idrottens samhällsansvar eller om den egna klubben fyller en social funktion i sitt sammanhang tycks det finnas en skillnad mellan boxningsledare och friidrottsledare. Boxningsledarna bejakar påståendet att idrotten kan bidra till samhället eller att klubben fyller en social funktion, men det gör inte de övriga ledarna på samma sätt.

Trots att de idrottsledare vi intervjuat bor och verkar inom helt olika sociala miljöer menar alla att de ungdomar som söker sig till deras träningar inte har några sociala problem. Man uppfattar med andra ord inte att idrotten skulle dra till sig ungdomar med sociala problem, och detta oavsett vilken miljö ungdomarna kommer ifrån.

I detta avseende skiljer sig de intervjuade boxningsledarna från övriga ledare. För boxningsledarna är det en utgångspunkt att några av de ungdomar som tränar boxning har sociala problem och att som ledare måste de förhålla sig till detta. En möjlig tolkning kan vara att inom boxningen finns det en tradition att uppmärksamma grenens sociala betydelse. En boxningsledare talar om boxningens samhällsfunktion.

- Jag vet inte om det är speciellt inom boxningen kanske därför att vi har en viss typ av individer som söker sig dit. Det är en rätt billig sport, det kräver, det är en gammal arbetarsport. Nu är det mer invandrare som gör det, men det är kanske dagens arbetarklass.

Flera av friidrotts- och innebandyledarna bejakar tanken att idrott kan ha en samhällsnytta, men de tycker inte att det är idrottens egentliga uppdrag eller mening. I den mån den är ett bidrag till samhället är det en slags sidoeffekt eller biprodukt. En av dem talar om idrottens samhällsnytta.

- Ja, ja det blir väl, jag vet inte om man kan begära att det skall vara så, det blir väl så automatiskt att i och med att de är med i en klubb och ägnar sig åt något annat så får man ju det på köpet så att säga, men inte att man kan begära det av en idrottsklubb kanske. Men det är väl en kanal för ungdomar att gå för att inte hamna snett. Så finns det andra vägar att gå då.

De båda ger uttryck för idrottens självreferentialitet. Idrott har inget syfte utanför sig själv, man idrottar inte för att fostra ungdomar men ungdomars idrottande kan vara fostrande. Två av innebandyledarna talade också om idrottsutövandet som ett sätt att "hålla ungdomarna borta" från andra "mer problematiska" aktiviteter och/eller sociala sammanhang. Boxningsledarna uttrycker sig på ett liknande sätt, med den viktiga skillnaden att sociala problem ingår i deras förståelse av sin idrottsgren och att de explicit bejakar att boxningen har och bör fylla en samhällsfunktion. En boxningsledare beskriver hur han tänker sig boxningens samhällsfunktion.

- Det blir ju det i och med att, alltså om du skall bli en bra boxare eller bra idrottsman, då får du ju lägga, för det första kan du inte hålla på med en massa droger. Det blir ju så att man måste sköta sig bra, man måste ju egentligen ... jag säger inte att man måste vara en renlevnadsmänniska men man måste ju sköta sig bra i alla fall. Det går ju inte att röka och det går ju inte att hålla på att vara ute och festa på helgerna, för du får lägga ned... Då gör det ju att du verkligen får något att, ja, leva för, om man kanske inte hade det förut. Det finns ju många ungdomar som inte har

något att göra, då kan man ju komma in på fel väg också.

Ytterligare en boxningsledare talar om hur viktig idrotten kan vara för att påverka ungdomar så att de kan utvecklas på ett bra sätt. Idrottarna har helt enkelt inte tid och ork att hamna snett och vill man bli bättre måste man sköta sin fysik. I dessa ledare anar man ett eko av det tidiga nittonhundratalets oro för den föreningslösa ungdomen.

Förutom att idrott ger den som är sysslös något att göra samt ställer fysiska krav pekar ledarna på hur idrott innebär kamratskap och gemenskap, att alla är välkomna samt att ledarna som förebilder fostrar ungdomar till att bli ansvarsfulla vuxna. Det är alltså inte så mycket idrottsledarnas engagemang i ungdomars sociala problem utan snarare idrottens gemenskap och laganda som fyller en samhällsfunktion. Det är heller inte så att idrotten har ett fostrande syfte, men att utöva och träna idrott kan ha fylla en fostrande funktion.

Ett helt annat perspektiv på idrottens och idrottsledarskapets samhällsfunktion kan vi möta hos några föräldrar som är engagerade som tränare och ledare i sina barns fotbollsklubb. Liksom boxningsledarna bejakar fotbollsföräldrarna att idrotten och det egna engagemanget fyller en social funktion. Men till skillnad från boxningsledarna uppfattar man att den sociala funktionen är mer integrerad, det är inte bara en god sidoeffekt. En fotbollsmamma talar om sitt engagemang som ett sätt att bidra till ett gott samhälle.

- Men i slutändan så hoppas jag att det [engagemanget i fotbollsklubben] leder till att det är sjuttiofem procent av hela vårt fotbollslag fortsätter att idrotta när jag har klivit av, eh, och jag tror inte någon kommer bli proffs i Arsenal till exempel. Men för mig känns det som helt oväsentligt. Utan det väsentliga är att majoriteten fortsätter att idrotta, lever kanske ett mer hälsosamt liv, sedan

att... och tänker man då i förlängningen har jag ju då bidragit till samhället då.

Att idrott kan fylla en social funktion och att den sociala dimensionen är en del av ledarskapet och inte bara något man får på köpet blir tydligast när fotbollsföräldrarna talar om hur de som tränare får en social position i det villasamhälle de bor i. Genom att vara ideell ledare blir man en känd vuxen person bland barnen eftersom de får lära känna många barn och deras föräldrar, vilket de tycker är viktigt inför en kommande tonårstid. En fotbollspappa talar om varför hans engagemang är viktigt.

- ...jag menar, jag har lättare att... Men är det något strul, är det bråk eller fylla och vad det nu kan vara så har jag ändå lättare att hoppa in, och hjälpa till med någonting. För jag vet ju att, för de här ungarna som ... så, alltså det... det blir, jag det blir inte den här anonymiteten som det kan bli annars. Så att nu är man som välkänd. Och det tror jag är viktigt, det tror jag är... värt mycket.

Fotbollsklubben, engagemanget som ledare och barnens fotbollsträningar uppfattar fotbollsföräldrarna som något som integrerar lokalsamhället och bidrar till social trygghet och högre livskvalitet.

Sammanfattningsvis tycks den kategorisering av idrottsledarskapets sociala dimensioner som skisserades inledningsvis fånga upp hur de intervjuade ledarna talar om de sociala funktioner idrott och ledarskapet kan fylla. Genom att skilja de olika dimensionerna åt blir det tydligt hur de bejakar vissa men avvisar andra och hur de olika dimensionerna samspelar.

Att ledarskapet innebär att vara insatt i en gemenskap och att de som ledare bör verka för en god lag- eller gruppkänsla är något alla bejakar. De vardagliga problem som uppkommer i samband med träningar tycks inte vara ett angeläget ämne, de är vardagliga och triviala. De flesta ledare avvisar uppgiften att

engagera sig i ungdomars sociala problem. Däremot bejakar de flesta idrottsledare att idrotten eller den egna klubben kan fylla en social funktion i samhället. Men då pekar man på den gemenskap och kamratskap som idrott kan innebära men inte på att idrott i sig har ett socialt uppdrag.

5. De idrottsliga och de sociala dimensionerna

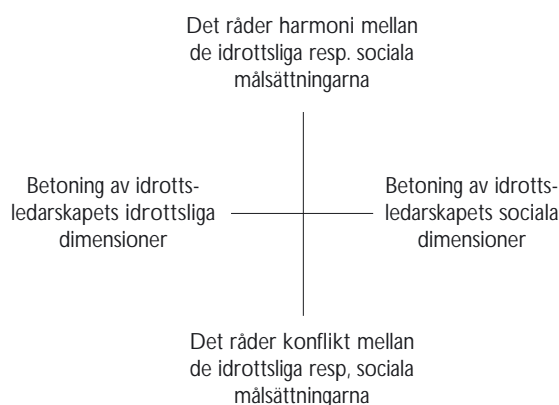
Vi kan konstatera att samtliga idrottsledare vi intervjuat, förutom en, uttrycker att de idrottsliga målsättningarna är viktiga. I intervjuerna refererar de också till detta synsätt som någonting mer eller mindre självklart. Detta sätt att se på idrott är något som de utgår från att de delar med andra idrottsledare. Det hindrar inte att man lägger olika vikt vid de idrottsliga målsättningarna (vi återkommer till detta), men som en allmän utgångspunkt framstår det som närmast självklart att man som ledare lägger vikt vid vad vi kallar de idrottsliga målsättningarna.

På liknande sätt kan vi i så gott som samtliga intervjuer vi gjort finna exempel på hur idrottsledarna understryker vikten av det vi kallat ledarskapets sociala dimensioner. Olika ledare skiljer sig åt i hur de ser på idrottens sociala betydelse – men den råder inga tvivel om att den ”allmänna uppfattningen” är att även dessa är viktiga. Att man uppfattar att de idrottsliga dimensionerna är självklara och att de sociala dimensionerna är viktiga stärker vår teoretiska utgångspunkt, att de sociala dimensionerna framstår som fenomen i kontrast mot vad vi med Johan Asplund kan kalla ”idrottens naturliga ordning”.

Vi kan också konstatera att många ledare i intervjuerna uttrycker att det finns en spänning mellan de idrottsliga respektive sociala målsättningarna, och att de har egna erfarenheter av att olika målsättningar hamnat i konflikt med varandra. Mot bakgrund av den diskussion om idrottens fenomenologi som fördes i de inledande avsnitten är detta inte förvånande. Vår målsättning har dock inte varit att bekräfta eller förkasta något synsätt, utan snarare att undersöka hur idrottsledarna själva formulerar hur idrottsledarskapets idrottsliga och sociala dimensioner förhåller sig till varandra. Därvid försöker vi besvara rapportens andra övergripande fråga: Hur ser idrottsledarna på relationen mellan ledarskapets ”idrottsliga” respektive ”sociala” dimensioner?

För att få ett analysredskap med vilket vi kan bearbeta och åskådliggöra hur idrottsledarna ser på förhållandet mellan de idrottsliga och sociala dimensionerna har vi utgått från nedanstående modell där vi urskiljer fyra idealtyper när det gäller möjliga synsätt på idrottsliga resp. sociala dimensioner och målsättningar.

Figur: Modell för analys av relationen mellan idrottsliga respektive sociala målsättningar

Modellen kan beskrivas så att den innefattar de tänkbara uppfattningar idrottsledarna kan ha på förhållandet mellan idrottsledarskapets sociala och idrottsliga dimensioner. Modellen vilar på två antaganden; att de sociala och idrottsliga dimensionerna uppfattas som två olika intresseriktningar och att dessa kan uppfattas stå i konflikt till varandra eller vara i harmoni. Det är viktigt att markera att de fyra positionerna är idealtyper som inte förväntas återfinnas i intervjumaterialet. Idealtypen är ett uttryck för forskarens analytiska syfte och kan i renodlad form beskriva människors subjektiva erfarenheter (Blomberg 1995 s.85).

Fyrfältaren förutsätter logiskt att idrottsledarskapet inbegriper både de idrottsliga och de sociala dimensionerna. Ingen av dem kan uteslutas utan att spänningen dem emellan upplöses och de fyra positionerna blir meningslösa. Det finns både teoretiska och empiriska argument för att varken de idrottsliga eller de sociala dimensionerna kan uteslutas ur idrottsledarskapet. Därmed skulle fyrfältaren

uttrycka idrottsledarskapets meningsinnehåll. I Mikael Lindfelts sätt att beskriva idrottens fenomenologiska struktur är idrottens gemenskapsintresse ett centralt moment. Gemenskapsintresset är en konsekvens av att jämlikhetsidealet innefattar alla deltagare i ett och samma regelsystem och av att konkurrensidealet förutsätter att idrott utövas tillsammans med andra människor. Idrottsutövning leder inte till, utan är i sig själv en social situation. Vårt empiriska material bekräftar idrottens fenomenologiska struktur i detta avseende eftersom både de idrottsliga och de sociala dimensionerna återkommer i intervjuerna. Ett exempel är när en friidrottsledare avvisar tanken på att idrotten har ett socialt uppdrag i sig, "... jag tror inte att det är något man kommit på från början att det skall vara så, utan det har blivit så i och med att det är en social situation och då kommer de här frågorna upp så att säga". Som tränare vet han att idrottsutövning är en social situation och att de sociala dimensionerna därför kommer upp, ändå avvisar han att idrotten i sig har ett socialt uppdrag.

För att klargöra de fyra olika positioner som fyrfältaren ger utrymme för ges här en kortfattad beskrivning av hur dessa kan formuleras. Betonar man de idrottsliga värdena och harmoni kan man uppfatta att idrott i sig inbegriper sociala värden, t.ex. laganda. Betonar man de sociala dimensionerna och harmoni kan man anse att ett gott socialt sammanhang är en förutsättning för goda idrottsliga resultat. Betonar man de idrottsliga dimensionerna och konflikt kan man anse att de sociala målsättningarna bör underordnas idrottsliga målsättningar. Betonar man de sociala dimensionerna och konflikt uppfattar man att strävan efter idrottsliga resultat kan leda till sociala problem.

Med utgångspunkt från dessa fyra idealtyper ska vi i de följande avsnitten studera hur idrottsledarna ser på relationen mellan de idrottsliga och de sociala målsättningarna. Därefter följer ett avslutande avsnitt, i vilket vi ser närmare på hur idrottsledarna söker övervinna spänningen mellan dessa olika målsättningar.

Idrott är ett socialt sammanhang

Några idrottsledare betonar ledarskapets idrottsliga dimensioner och låter de sociala dimensionerna vara underordnade men uppfattar att de råder harmoni mellan dem. Intar man denna position uppfattar man att idrotten kan fostra ungdomar och erbjuda dem en meningsfull gemenskap som en god bieffekt. Idrott är egentligen något annat än att fostra, men med ett gott ledarskap kan de ha en fostrande funktion. En friidrottstränare får frågan om idrott har någon samhällsnytta.

- Ja, ... det blir väl som alltid, jag ser inte det som något, jag har egentligen inte någon sådant här uppfostrande uppdrag på något sätt. Men å andra sidan så får man ju det på köpet. Det är lite som när jag jobbade på kollo, det här att, jag kan ju vara en förebild för de här barnen. Hur man är när man är, juste, man stöttar varandra. Det här är hur individuellt som helst, men man stöttar alla och oavsett resultat så gör man det, alltid. Man hjälps åt vid hela det här, som Bamse så att säga, ha, ha ...

- Och eh, när jag visar att leva som man gör i Bamse, när alla hjälpa åt och alla stöttar varandra eh, och får varandra och utvecklas och så där så blir ju det, en sidoeffekt av det tror jag då blir att i andra situationer så kanske de bär med sig förhoppningsvis någonting av det de får med sig på friidrottslektionerna. Det här med gemenskap, kamratskap, hur man betar sig som individ. Eh, man är inte taskig, man avbryter inte andra och håller på och dummar sig och så där. Men jag ser ju inte det som att det är mitt uppdrag, utan det är något man får på köpet med att de är där.

Vi känner igen sättet att resonera från de ledare som avvisar tanken att idrottsledarskapet inbegriper ansvar för ungdomars sociala problem, men som bejaktar tanken att idrotten har en samhällsroll genom att hänvisa till idrotten som en god gemenskap. En annan version av samma position är tanken att idrotten är så

fysiskt krävande att man varken har ork eller tid att hamna snett. Idrottare man bara så att man blir ordentligt utmattad så blir det folk av den stökigaste. En boxningstränare svarar på frågan om idrotten har ett samhällsuppdrag.

- Jo men det är ju jättebra, det är ju givetvis, det är ju kanonbra. Men alltså, det ena ger väl det andra, håller man på att träna och eh, engagerar sig på han, då blir det ju, då hjälper man ju han på många sätt. Kanske utanför här, han har ju fått ett intresse liksom. Det här lägger jag ned tid på än något annat jävla skräp liksom. Istället för att inte ha något att göra alls liksom, då hamnar jag här. Det finns ju många boxare som har kommit krokiga vägar. Det gick mycket rykten ett tag, att det finns mycket killar med kriminell bakgrund i boxningen. Då har man kanske haft något strul före, sedan när man kanske kom till boxningen eller när man är i boxningen då har det blivit bra igen. Han har kanske haft med sig det där, men det har blivit bättre när han har boxats liksom.

De båda idrottsledare som kommit till tals avvisar tanken att idrott har någon annan målsättning än de idrottsliga, därför betonar de idrottsledarskapets idrottsliga dimensioner. Men liksom andra ledare tycker de självklart att de sociala dimensionerna är viktiga och goda och det är svårt att ställa sig avvisande till dem. För att få ihop de två dimensionerna utan att varken göra idrott till fostran eller avvisa de goda sociala dimensionerna ser man de sistnämnda som goda biprodukter som uppstår när man idrottare på ett riktigt sätt, antingen som en god laganda eller som en upptagenhet med idrottandet. Tanken bakom dessa uttalanden tycks vara att om idrott får vara idrott och om den har ett gott ledarskap får den goda sociala konsekvenser.

Den som är god får framgång

Konflikter mellan idrotten som ett sammanhang som å ena sidan inbegriper ett tävlande som inte tar sociala hänsyn och å den andra,

viljan att vara en ansvarsfull vuxen ungdomsledare kan ta gestalt på olika sätt. På ett mer allmänt plan kan det handla om vilken målsättning som tillåts prägla verksamheten; handlar det i första hand om att prestera och (helst) vinna, eller anses det viktigare att skapa en socialt god ungdomsmiljö? Konkret kan det handla om principer för uttagning till matcher och tävlingar, om nivågrupperade träningsgrupper och/eller om fördelning av resurser i form av träningstider. Den diskussion om hur idrotten bäst bör organiseras (skall man satsa på tidig specialisering för att få fram en elit eller bör man snarare sträva efter att uppmuntra så många som möjligt att idrotta aktivt så länge som möjligt?) förs också bland idrottsledare, och i de intervjuer vi genomfört är det möjligt att hitta exempel på hur idrottsledarnas vardagliga agerande knyter an till mer övergripande perspektiv och synsätt. När det gäller spänningen mellan idrottsliga resp. sociala målsättningar framstår det dock mest av allt som en fråga om en avvägning mellan "att vara rättvis" och "att nå resultat".

Ett sätt att lösa denna konflikt är att låta de idrottsliga målsättningarna underordnas de sociala.

En av boxningstränarna ställer sig mycket avvisande till den traditionella synen på idrott som en verksamhet där man tränar sin kropp för att försöka vinna över andra. Skälet till att han vill vara med i intervjuundersökningen är att han vill påverka RF:s och boxningsförbundets syn på "coaching" och människosyn. Han tror att RF kan nå längre inom idrotten och samhället med en humanistisk syn på människor. Han tycker att man bör inrikta sig på att stärka människan, "... Skapa glädje, självförtroende, trygghet, harmoni. Det är att stärka människan". När han får frågan om det är tränarens uppgift fortsätter han, "Ja, därför att utan de bitarna så kan du inte uppnå idrottsliga resultat heller". De idrottsliga resultaten legitimerar hans humanistiska människosyn och han intresse för att stärka människan och kopplar dem till idrott. Han har inspirerats av

en person som tränat honom tidigare, vars målsättning inte var att, "... idka någon tävlingsverksamhet, utan att stärka självförtroendet hos alla som tränade där". Han beskriver att idrottens konkurrensideal sattes ur spel eller tonades åtminstone ned betydligt.

Och du vet vad det ledde till, x antal världsmästare och europamästare och allting. Så han hade ingen tävlingsinriktning från början. Utan han [den tidigare tränaren] ville bygga människor, och det ledde till en enorm framgång.

Jämfört med den förra gruppen är perspektivet det omvända. Om man behandlar människor på ett "mänskligt sätt", betonar ledarskapets sociala dimensioner, leder det till goda idrottsresultat och framgång. Men det betyder inte att idrott bara inbegriper en social dimension. När han får frågan om man inte alls skall bry sig om tävlandet svarar han, "... man måste tänka på tävlandet, men man får inte glömma människan. Och det är det man gör ofta". Vi kan jämföra med friidrottstränaren som förstår att idrott inbegriper en social situation, men som vill ägna sig åt ledarskapets idrottsliga dimensioner. De båda ledarna markerar att idrott innebär både en social och en idrottslig sida, men närmar sig dessa från var sitt håll.

I valet mellan att ungdomarna har kul eller att de vinner tycker en innebandytränare att det viktigaste är att de gör sitt bästa i varje situation. Han tycker att det är en större merit att förlora med 1-0 mot ett bra lag än att vinna stort över ett dåligt. För honom som tränare är det tillfredsställande om han ser att de ungdomar han tränar gör sitt bästa. Han legitimerar sitt sätt att resonera på ett liknande sätt som boxningsledaren vi mötte när han tycker att prestation är viktigare än resultat, "Ja, prestation efter sina egna förutsättningar. För det brukar i det långa loppet ge resultat i tabeller och protokoll också". I ett tidigare avsnitt (se avsnittet "Gemenskap och laganda" s.22) återgavs ett referat av en baskettränare som menade att det inte var de idrottsliga framgångarna som står i centrum, men om de infinner

sig är de lustfyllda "plus i kanten". För henne är det viktigaste att lära ungdomarna att tänka och bli friare, om det leder till goda idrottsresultat är det en god bieffekt som gör arbetet roligare. En friidrottsledare talar främst om ungdomsidrott ur något som bäst kan beskrivas som ett folkhälsoperspektiv. Det är bra om ungdomar idrottar så att de får röra på sig och inte blir lata, "Någonting där man måste röra på sig, där man blir starkare eller uthålligare ...". Däremot är det inte viktigt att vinna, att få framgång ser han mer som en möjlig lustfylld följd av att utöva idrott.

De som betonar idrottsledarskapets sociala dimensioner kan legitimera dessa genom att visa på hur harmoniska människor blir framgångsrika idrottare. Idrottslig framgång kan också uppfattas som något lustfyllt men som egentligen inte är nödvändigt i ungdomsidrott som främst handlar om att få människor att tänka eller att röra på sig.

Att som tränare åstadkomma resultat

Hur talar man om sitt idrottsledarskap om man betonar de idrottsliga dimensionerna och uppfattar att de sociala står i konflikt med eller är ett hinder för att utöva idrott? Ingen idrottsledare ger uttryck för uppfattningen att det är fel eller meningslöst att fostra eller ta socialt ansvar för de ungdomar de tränar. Tvärtom tycker alla på olika sätt och olika starkt att fostran och socialt ansvarstagande är gott och eftersträvansvärt. Men det bör förstås mot bakgrund av att frågan är normativt laddad. Att som idrottsledare inom ungdomsidrotten ge uttryck för ett ointresse för eller motstånd mot att ta ett socialt ansvar kan tolkas som att strunta i ungdomarna eller kanske till och med vilja dem illa. En friidrottstränare som betonar de idrottsliga dimensionerna säger, "Ja. Sedan givetvis vill man ju, ha, ha ... ja vill ju inte på något sätt att någon unge skall hamna snett. Det är inte så..." när han får frågan om han tycker att idrottens "grundpoäng" är att tävla. Hans uppfattning är att man idrottar för att tävla, fostran är en god biprodukt. Men för

säkerhets skull markerar han att det inte skall tolkas som att han är okänslig för att ungdomar kan hamna snett. Med tanke på att frågan är insatt i ett normativt laddat fält är det inte förvånande att det är svårt att finna exempel på att man uppfattar de sociala dimensionerna som ett problem.

Närmast en sådan position kommer den boxningsledare som tränar sin son och som har en framgångsrik idrottskarriär bakom sig. Han beskriver hur man bör vara som människa för att vara en bra tränare och säger att man måste ta sig tid att förklara, men att han har svårt med det eftersom han vill ha resultat. Han kommer in på hur det är att vara ideell idrottstränare när någon inte satsar utan struntar i att träna.

- Jag menar då tröttnar man ju. Den killen kommer ju inte bli något i alla fall. Men jag menar, skall jag bara stå här som en ideell tränare, och bara för att bjussa honom när han känner för att komma och träna? Aldrig alltså! Det finns inte en chans. Då är det skillnad om man har det som ett jobb om man säger så. Då får man ju ta det lite grand.

Han bejakar tanken att boxningsträning kan vara ett bra sätt att fostra ungdomar som riskerar att hamna snett, men då är det en uppgift för dem som är anställda. Eftersom han är ideell anser han att han kan strunta i dem som "strular" även om det skulle finnas sociala skäl att ta sig an dem. Han arbetar ideellt och då vill han ha ut något av sitt engagemang, nämligen att få fram bra boxare.

En av friidrottsledarna talar om hur viktigt det är att alla i gruppen får uppmärksamhet, oavsett hur de lyckas på tävlingar men att han i praktiken bryr sig mer om dem som lyckas. Att han bryr sig mer om dem trots att han tycker att alla borde få lika mycket uppmärksamhet uppfattar han som ett dilemma. Han hänvisar till brist på ledare, det gör att han måste välja eftersom han inte hinner med alla och då väljer han de duktiga.

Och det är i och för sig inte fel, för de som är duktiga de måste, de måste få känna att de får stöd. Det är viktigt för dem att de måste få kunna gå vidare. De skall inte stoppas på grund av någonting.

Han vill att det skall vara rättvist så länge resurserna räcker till att bry sig om alla. Men räcker de inte tycker han att han bör bry sig om de bästa, inget skall få stå i vägen för deras utveckling. Är omständigheterna de rätta kan de idrottsliga och de sociala dimensionerna harmoniera med varandra, men vid resursbrist kan de sociala dimensionerna vara ett hinder för de idrottsliga målsättningarna.

Den av boxningsledarna som har förestått en boxningsklubb i ett område med stora sociala problem kom in i den verksamheten eftersom socialförvaltningen frågade honom. Han har ett uttalat socialt patos, trots det är det sociala experiment han drev, "... en enorm negativ erfarenhet". Han pekar på sin brist på kunskap inom det sociala området och att han hade behövt hjälp av de sociala myndigheternas professionalism. Att vara boxningstränare och vilja väl räckte inte, vare sig för honom, boxningen eller de sociala målsättningarna.

Denne sistnämnda idrottsledare tycker inte att de sociala dimensionerna är problem eller hinder för idrottandet, men han pekar som de två andra på att de sociala dimensionerna kräver resurser och kompetens. Som ideell idrottsledare kan man sakna möjlighet och intresse att tillgodose de sociala dimensionerna, särskilt om de riktas mot ungdomars sociala problem. Att det är de sociala dimensionerna som är problematiska framgår om man vänder på resonemanget. Ingen av dem uppfattar ju att de idrottsliga dimensionerna är problematiska eftersom de måste ägna sig åt att fostra eller ta socialt ansvar för de ungdomar de möter. En sådan inställning skall vi dock möta i nästa kategori.

Att få respekt som tränare

Det är möjligt att betona de sociala dimensionerna och tycka att de idrottsliga står i konflikt med dessa. Men ger någon av idrottsledarna uttryck för en sådan uppfattning och hur beskriver man den i så fall?

En av friidrottstränarna tränar sin grupp samtidigt som en grupp tonåringar tränar ishockey. Han är mycket kritisk mot hur hockeytränarna uttrycker sig och att de skriker under träningarna. Han ger exempel på tränarnas sexistiska uttryck och konstaterar att de lär tonårsgrabarna hur man uttrycker sig mot andra, även utanför idrottandet. Han tycker att hockeyledarna är dåliga idrottsledare då de så ensidigt betonar prestation och resultat istället för att bemöta pojkarna respektfullt och eftersom de sprider stereotypa bilder av äldre kvinnor. Han raljerar över hockeytränarna genom att tillskriva dem uppfattningen att, ”Respekt är något man får genom att skrika och vara hotfull”, hans uppfattning är tvärtom att, ”... respekt förtjänar man”, som tränare.

För honom är de sociala dimensionerna viktigare än de idrottsliga. Det är de idrottsliga dimensionerna som blir problematiska om medlen att nå idrottslig framgång kommer i konflikt med hur han tycker att man bör fostra ungdomar med avseende på hur man bör se på könsroller och makt.

Bland basket- och innebandytränarna var det flera som beskrev hur det kan uppstå en konflikt mellan att ställa det bästa laget på plan och att vara rättvis och ge alla chansen att spela. Det sätt på vilket de försökte handskas med den typen av situationen varierade dock. En av baskettränarna beskrev att hon framför allt såg matchspelet som ett tillfälle att pröva det man tränat på – och därför var det snarare hennes träningsplanering (än tankar på lagets resultat) som påverkade hur hon coachade laget.

De övriga ledare beskrev liknande situationer som betydligt mer besvärliga.

- Åtminstone i vårt lag tror jag att killarna förväntar sig att vi ledare ska vara rättvisa ... Det vill säga, att alla som är med och tränar får chansen att spela.

... men det är klart att det finns tillfällen då det blir snack om att toppa laget, om det är oavgjort och bara några minuter kvar eller så ... Fast jag tycker inte att det är något som är svårt att reda ut med killarna. Då kan det vara jobbigare med vissa föräldrar som bara verkar bry sig om att deras unge ska få speltid ...

Som vi redan har sett ger också några fotbollsföräldrar uttryck för ett liknande förhållningssätt. En fotbollspappa tycker att det är viktigare att alla får vara med och spela än att laget vinner eftersom alla får roligare om alla får vara med och utvecklas. Han beskriver hur en av klubbens tränare bröt mot klubbens policy och ägnade sig åt toppning för tidigt.

- Fram till elvamanna, det är ingen, ingen toppning, men alla har samma rätt, alla skall få spela. Och det är ju precis vad tycker själv, så det, det är en, på sätt är så är det. Men jag skulle aldrig jobba ideellt i Brommapojkarna till exempel. För de... jag stödjer inte den filosofin att man skall, som ha elitsatsning från... de börjar röra en fotboll.

Han och några andra föräldrar tyckte att tränarens elitsatsning och attityd var ett så stort problem att de gick till klubbstyrelsen och påtalade detta. Det hela ledde till att tränaren fick sluta i klubben. Att tränaren strävade efter idrottslig framgång så att de sociala målsättningarna trängdes ut gjorde att de idrottsliga dimensionerna uppfattades som problem.

Vi kan konstatera att även denna fotbollspappa hänvisar till att han är ideell idrottsledare när han argumenterar för sin inställning. Eftersom han är ideell vill han att den klubb han är ledare i skall ha en policy som överensstämmer med hur han ser på idrott. Att man är ideell kan både vara ett argument för att man bara vill satsa på dem som kan bli bra och att

man bara vill träna ett lag där alla kan få vara med. Skall man arbeta ideell som idrottsledare måste träningens utformning och inriktning överensstämma med den egna uppfattningen. Dessa två ideella ledares sätt att argumentera understryker hur de som tar föräldraansvar och de som tar tränaransvar hämtar idrottsledarskapets mening ur helt olika källor.

De som betonar de sociala dimensionerna och uppfattar att de idrottsliga kan stå i konflikt med dessa tycks uppfatta idrott som något som skall fostra eller ta ansvar även utanför idrottsutövningen. Om tävlandet blir för viktigt kan de idrottsliga dimensionerna bli problem som bör åtgärdas.

Är det möjligt att komma förbi spänningen mellan olika målsättningar?

Inledningsvis poängterade vi att varken de sociala eller de idrottsliga dimensionerna kan uteslutas, båda ingår i idrottsledarskapet eftersom idrott i sig är en social situation. Trots det försöker flera idrottsledare lösa den spänning som kan uppstå mellan idrottsledarskapets två sidor genom att skilja de två sidorna åt.

Ett exempel på detta är hur en boxningsledare resonerar när han får frågan om man bör toppa pojkfotbollslag. Han är generellt mycket kritisk till ensidig inriktning mot att åstadkomma goda resultat och nå framgång, istället vill han satsa på hela människan. När han får frågan om hur han tycker att man bör förhålla sig till den konflikt som råder mellan att toppa ett pojkfotbollslag eller låta alla få vara med svarar han att bara alla är klara över reglerna innan man börjar spela kan man "toppa". Bara förutsättningarna är klara kan man göra som man vill. I sin förlängning innebär det att han gärna ser att man skiljer "breddlag" från "elitlag".

- ... Jag tycker det skall finnas klubbar där, där alla får spela lika mycket. Men det är viktigt att det finns elitklubbar också för dem som verkligen vill det.

Det går ju inte att hålla tillbaka, det är klart de som vill satsa mer och vill vinna, då tappar de tjuvningen med sitt idrottsutövande.

Fotbollspappan som reagerade mot den elitsatsande tränaren är inne på en liknande tanke. Han konstaterar att det finns elitsatsande klubbar, vilket han inte har problem med så länge detta är utsagt så att han inte riskerar att engagera sig i något han inte tycker om. Boxningsledaren med socialt engagemang får frågan om hur han ser på Star Fight Gym.⁸

- Där var målsättningen att skapa en professionell ... att bli ett renodlat proffsstall och man skulle bara göra ... och det är helt okay. Det är ju redan, det är ju klart att det är så, det är en affärs... en business kan man väl säga, kan jag tycka.

Han har inget emot Star Fight trots att han själv föredrar breddidrotten, "... alla olika individer. Det kommer in stora lufsar som aldrig hållit på med någon idrott. De finns här och de får plats också. Det tycker jag är rätt juste". Det viktiga är att de sociala och de idrottsliga ambitionerna hålls isär, då är det inget problem. Bara alla vet förutsättningarna kan man satsa på eliten.

De löser spänningen mellan de sociala och de idrottsliga dimensionerna genom att differentiera tävlingsidrott och idrott som socialt sammanhang. Det kan tyckas vara en möjlig lösning. Frågan är dock om man kan tänka sig, ens inom ungdomsidrotten, en idrottsutövning som inte är ett socialt sammanhang eller som inte inbegriper någon form av tävlingsmoment. Om det inte är möjligt att tänka sig en idrottsutövning som helt saknar någon av dessa två sidor kan differentiering uppfattas som ett försök att lösa den spänning som finns inneboende i idrottsledarskapet, men som inte låter sig upplösas.

⁸ Star Fight är en boxningsklubb som startades med en uttalad inriktning mot elit- och proffsboxning. Klubben är ett exempel på en klar elitsatsning på ett sätt som inte har sin motsvarighet i andra elitklubbar som Linnea och Örnén.

En innebandytränare beskrev hur denna konflikt gestaltades i det lag han tränade:

- Vi kan säga att man tar en turnering: Om man åker iväg, då vill man ju ha ett slagkraftigt lag för det är inte roligt att förlora med för mycket. Men samtidigt, om man har med en viss trupp så ska ju de flesta kunna vara med. Vi har ju inte så många att vi kan anmäla två lag ...
- Förra året, då hade vi en lagkassa där alla betalade pengar. Och då kände vi, då måste ju alla få åka med. Då sa vi förra året, nu måste vi ändra på det här för då fick vi ta med folk som inte hade varit nere och tränat någonting. De åkte ju bara med för att ”Ja, det kanske är disco!” liksom ... Då tycker jag att det blivit något fel, då har det gått för mycket åt andra hållet.

Den lösning man kom fram till i laget var att formulera ett antal gemensamma regler – som också reglerade hur man skulle göra med t.ex. laguttagningar till turneringar och liknande. Frågan om avvägningen mellan idrottsliga respektive sociala målsättningar gjordes med andra ord till en gemensam angelägenhet – vilket innebar att tränarna fick en legitim grund att utgå från.

- Där sa vi ju – nu tar vi ut mindre pengar, och sen när vi ska ha en turnering, då tar vi ut de som ska få spela. Sen får man betala då. För då känner man ... Då gör man inget ... Vi kan motivera. Vi vet ... De som tränar får ju vara med och spela. Men sedan kan det vara ... Vi är ju inte så många ... Vi har inte haft några problem att säga varför man inte får vara med ”Du har ju inte tränat på tio gånger alltså – vi kan inte ställa ut dig på plan. Det går ju inte.” Det tar ju dom! Vi har ju haft prat om det, vi har frågat dom. Vi har haft sådana möten och frågat dom ”Vad ska vi ha för regler?”

(...)

- Men konflikten ligger ju lite i det, det här med ... att vinna och ... Det är ju det svåraste av allt! Det är ju det där med, hur man liksom behandlar dom

som är med utan att det ska kännas som om man trampar på någon ... Det är det värsta jag vet! Jag har så himla svårt för det där ...

- Men alltså, när man kan motivera det med någonting – att man inte är med och tränar, då tycker jag inte att det är så svårt ...

6. Att vara en engagerad förälder eller en krävande tränare

Merparten av de idrottsledare vi intervjuat är också föräldrar till barn i den grupp de tränar. I vilken mån idrottsledarskapet hänger ihop med föräldraskapet varierar dock mellan de intervjuade, och dessa skillnader knyter an till olika sätt att tala om idrottsledarskapets sociala dimensioner. Att de ledare som betonar sitt föräldraskap i viss mån talar på ett annat sätt om sitt ledarskap än de som betonar idrottsintresse är ett intressant tema. Därför skall vi fördjupa rapporten och studera vad föräldraskapet kan innebära för hur man uppfattar idrottsledarskapets sociala dimensioner.

Lars-Erik Olsson har i sin kvantitativa studie över ideellt arbete inom idrottsrörelsen visat att kopplingen mellan att vara förälder och att vara ideell idrottsledare blir allt starkare och att föräldraengagemanget är en förutsättning för barnens idrottande. Inte minst kan kvinnors ökade ideella idrottsengagemang förklaras av denna koppling, Olsson talar därför om föräldraskapet som idrottens ofrånkomlighetsstruktur (Olsson 2005).

Utifrån Olssons empiriska resultat kan man tänka sig att föräldraskap respektive idrottsintresse är två vägar som på olika sätt leder till att man bli ideell idrottsledare. Det finns en grupp som blir idrottsledare därför att det är en förutsättning för att deras barn skall få idrotta och det finns en annan grupp som blir idrottsledare därför att de är intresserade av idrott. Ett antagande är att de ledare som är engagerade för att de är föräldrar och de som är ledare för att de är intresserade av idrott talar om sitt ledarskap och idrott på olika sätt. De hämtar i så fall den betydelse de ger idrottsledarskapet ur olika källor, föräldraskapet respektive idrotten. Dessa antaganden kan stärkas eller försvagas genom att studera föreliggande rapportens empiriska material. Kan vi se om dessa två grupper ser på idrottsledarskapet på samma sätt eller om de skiljer sig åt?

Dessa två grupper är också intressanta eftersom de gör det möjligt att studera idrottsledarskapets sociala dimensioner när det kan ses som uppfostran i ett förlängt föräldraskap (extended parenting). Nina Eliasoph (2002) har visat hur ideellt engagemang "för barnens skull" är ett sätt för föräldrar att överskrida familjens privata sfär när de uppfostrar egna och andras barn. Med Eliasoph kan vi säga att det ideella arbetet är ett fält där familjens privata intimitet och den offentliga sfärens anonymitet möts. Hur talar de engagerade föräldrarna om sitt ledarskap och om idrott och hur skiljer de sig från sådana ledare vars intresse stammar ur ett engagemang i idrott? Svaren på dessa frågor fördjupar vår förståelse av idrottsledarskapets sociala dimensioner när det är ett förlängt föräldraskap.

Vägen till idrottsledarskapet

Både de ledare som ser idrottsledarskapet som ett sätt att ta föräldraansvar och de som ser det som ett sätt att vara idrottstränare tränar sitt eget barn. I berättelserna om hur det kom sig att man blev idrottsledare blir skillnaderna mellan de två grupperna tydliga.

Alla föräldrar som är engagerade i sina barns fotbollsspelande berättar att de blev tränare eller ledare därför att klubben krävde det för att barnen skulle få spela fotboll. Klubben bjuder in barn från sexårsverksamheten till bollekis, en verksamhet som leds av klubben. När barnen börjar årskurs ett bjuds föräldrarna in till ett möte där barnen erbjuds fortsätta spela fotboll om föräldrarna ställer upp som ledare och tränare. En man som varit tränare och lagledare i sin sons fotbollslag i fem år berättar hur det kom sig att han började.

- Det började egentligen som att klubben gick ut med en inbjudan till skolorna och samlade till en föräldraträff och det var någon fotbollsskola innan dess. Och på den här föräldraträffen så hade man delat upp efter skoluttagningsområden så, "okay, ni sitter tillsammans så ni borde kunna bo i samma upptagningsområden.

Ni, det är ni som skall driva den här verksamheten.” Det var liksom, peka med hela handen. Eh, annars blir det ingenting sa de. Och det, jag förstår ju det att det är svårt, att det... Vi var några föräldrar som tog på oss då, var sitt gäng så att säga.

Med tanke på hur han beskriver klubbens agerande är det viktigt att markera att han har varit mycket entusiastisk över sitt engagemang och tillmäter idrottsverksamhet en stor samhälllig betydelse. Han tycker att idrott fostrar unga människor och att de ger honom möjlighet att få utlopp för sitt samhällsengagemang.

I kontrast till denna berättelse står en man som är engagerad som tränare för den grupp friidrottare som hans dotter ingår i. Han berättar hur det kom sig att han blev ideell idrottsledare och kopplar sitt engagemang till sin dotter, ”

- ... jag såg att hon hade en viss talang och jag ville ge henne möjligheten att få utveckla den här talangen då. Och så har jag då halkat in på den här uppgiften jag har”. Till skillnad från fotbollspappan uppfattar han inte att klubben la ansvaret på honom, snarare innebar behovet av föräldrainsatser en möjlighet för honom att få vara med, ”... det behövdes lite föräldrainsatser. Och när jag ändå var där tyckte jag att, det är lika bra att hjälpa till, ”varför skall jag sitta på läktaren och titta?” ha, ha, ... Det känns lite överflödigt på något sätt”.

Fotbollspappan beskriver sin väg in i idrottsledarskapet som ett sätt att ta ansvar som förälder, friidrottspappan beskriver sin väg som en möjlighet att få vara delaktig i ett idrottssammanhang. För fotbollspappan innebär sonens fotboll en sund fritidssysselsättning, för friidrottspappan innebär dotterns idrottande en möjlighet för henne att utveckla sin talang och nå framgång. Föräldrar kan bli idrottsledare på olika sätt.

Det är dock inte bara vägen till idrottsledarskapet som skiljer de idrottsledare som tar föräldraansvar från dem som tar tränaransvar.

Bland de intervjuade tycks det också finnas en skillnad som har att göra med föräldrarnas/tränarens egen idrottshistoria. Av de intervjuade fotbollsföräldrarna har ingen varit aktiv idrottare. Flera av dem har goda erfarenheter av att spela i ett lag eller idrotta i en klubb, men ingen har tävlat på elitnivå.

De två föräldrar som bäst ger uttryck för att de är idrottsledare för att ta tränaransvar har själva en historia som aktiv idrottare. Den ene är boxningstränare och har varit en av Sveriges mest meriterade boxare i sin viktklass. När han talar om idrott gör han det ofta med utgångspunkt från sin karriär som elitidrottsman. Den andre, en friidrottstränare, spelade fotboll i en av de lägre divisionerna, men med möjlighet att byta till ett bättre lag.

När idrottsledarna talar hämtar de som tar föräldraansvar meningen med ledarskapet från föräldraskapet och egna goda erfarenheter av att få vara med i ett lag trots att de inte var särskilt framgångsrika. De idrottsledare som tar tränaransvar hämtar meningen med ledarskapet från idrotten, vilket boxningsledaren ger uttryck för när han beskriver hur en bra klubb är.

- För mig är det viktigaste att klubben kan ta fram bra boxare, för att vara en bra klubb. Så tycker jag, men det är för att jag alltid har varit en tävlingsmänniska och det är jag fortfarande. Det har jag alltid sagt, och det är ingen som vet något annat än att det är så va. Givetvis va, om det kommer nya killar att jag ställer upp och tittar på dem, det är inte så va, Han kan bli någonting, han satsar vi på, om vi säger så va. Så skall det vara. Sedan har vi ju andra tränare som tränar motionärer om man säger så va. Det är ju jättebra.

Det talar för att bland alla idrottsledare finns de som tvingas ta föräldraansvar, de gör ledarskapet meningsfullt genom att se det som ett sätt att förlänga föräldraskapet. Det finns också de som blir idrottsledare för att de vill ta

ett ansvar som tränare och de gör ledarskapet meningsfullt genom att se det som en förlängning av det egna idrottandet. Men bland de idrottsledare som intervjuades fanns också de som på ett annat sätt knöt an till sina egna erfarenheter av att idrotta i ungdomsåren. En av innebandytränarna beskrev hur han försökte ”hålla en linje” som tränare på följande sätt:

- ... jag har alltid undrat vad det beror på, det här att man har en linje. Det kanske beror på ... Jag tror det mesta som gäller för idrottsledare över huvud taget på de här ungdomsnivåerna, varifrån får man sina grejer? Det måste ju komma från sin egen barndom. Antingen så relaterar du till bra saker eller till dåliga – så gör jag. Jag vet saker som jag tycker var bra, och jag vet saker som jag tycker var dåliga – och då försöker jag ändra på det.

Vad är idrott?

Fotbollsföräldrarna och en av friidrottsledarna talar inte bara om idrottsledarskapet på olika sätt, de har också helt olika sätt att se på ungdomsidrott. En fotbollspappa ger uttryck för något flera fotbollsföräldrar talar om när han säger att ungdomsidrotten ger honom möjlighet att lära känna sonens kamrater, som tränare kan han nå fram till dem på ett kamratligt sätt.

- ... för jag känner de här killarna. Jag behöver bara gå in där och jag kan... Inte som andra föräldrar komma in och börja kanske gnälla på att ”äh, nu är det busgång där ute igen”. Jag kan kliva in som, som Micke tränare, fortfarande, fast jag inte är tränare längre. Och få kanske lite mer respekt ifrån, sådana saker har jag, ... funde... som jag har märkt att det är saker jag får tillbaka.

Friidrottspappan avvisar sociala aspekter på idrottsledarskapet eftersom han ser idrott på ett annat sätt. Dess mål ligger inte utanför idrottandet, hur behjärtansvärda dessa än må vara. Han får frågan om han tycker att ungdomsidrott kan ha en social roll.

- Nej, jag vet inte, nej, jag tror inte det.

Jag tror att idrotten skall ägna sig åt idrotten, först och främst. Och sedan kanske det här ... kommer fram någon gång då och då när det kanske har hänt någonting att, man får höra att någon har gjort slut med någon kille, men det känns som att det är mer privat så att säga, för personen eller den familjen då. Man vill liksom inte klampa på där, det är inte riktigt min uppgift. Men man förstår ju kanske ändå att det har kanske hänt någonting. Man försöker vara lite extra snäll, prata lite extra just vid den situationen. Och sedan då kanske man, vid något tillfälle frågar någon annan ledare, ”har du hört vad som hänt?”, ”nä, men jag märkte också att det var någonting”.

För fotbollspappan innebär ungdomsidrotten att han kan överskrida sin föräldraroll och hitta en mer kamratlig relation till sonens kompisgäng så att han kan fortsätta fostra sin son under tonårstiden. För friidrottspappan är idrott något annat än sociala insatser, han tycker att den har sig själv som mål och ger därmed uttryck för idrottens självreferentialitet.

Enligt Mikael Lindfelt ingår viljan att försöka vinna, konkurrensidealet, i idrottens fenomenologiska struktur. Hur ser de idrottsledare som tar föräldraansvar respektive de som tar tränaransvar på idrottens konkurrensideal? Handlar ungdomsidrott om att försöka vinna eller syftar ungdomsidrotten till att ge ungdomar något meningsfullt att göra? Dessa två intressen måste inte nödvändigtvis ställas mot varandra. Även om man bejakar konkurrensidealet kan ungdomsidrott erbjuda ett meningsfullt sammanhang. Men för fotbollsföräldrarna har dessa två intressen faktiskt ställts mot varandra. För dem är frågan om bara de bästa eller om alla skall få spela matcher laddad eftersom en av tränarna har satsat på de bästa istället för att låta alla vara med, och det har rört upp starka känslor. En fotbollsmamma talar om sig själv som ”den töntiga mamman” eftersom hon kämpar för att klubben skall bereda alla plats istället för att satsa på de bästa. En konsekvens av ”elitsatsningen” är att hon planerar att gå

med i styrelsen så att hon kan påverka hur klubben agerar.

- Eh, då har jag känt lite så där att, ”måste styra upp det så att alla får spela lika mycket och...” Det skall vara rättvist liksom, det skall vara juste. Och då känner jag inte bara för mina egna barn utan det är lika mycket för alla andra barn. Det är nog jätte viktigt. Det har jag nog kommit på nu på senare tid att, just det här med rättvisa och det är väl därför jag måste vara med och tycka och tänka för att se till att det blir rättvist.

För fotbollsmamman är inte konkurrensidealet centralt för ungdomsidrotten, utan den är något som leder till en god hälsa och som ger barn och ungdomar en möjlighet att vara del av ett meningsfullt sammanhang. Får bara de bästa vara med och spela utestängs många barn från en god hälsa och en meningsfull gemenskap, och det är inte rättvist.

En pappa som tränar sin framgångsrika son i boxning talar om avvägningen mellan idrottens konkurrensideal och att man som tränare har ansvar för de ungdomar som idrottar. Han får frågan om vad som är viktigast, ta hänsyn till den han tränar eller att försöka vinna en match och svarar att han aldrig har kastat in handduken på sin egen son.

- Jag tror han skulle kasta tillbaks den. Alltså det är en annan sak, man känner varandra rätt väl och så där alltså. Det var på gränsen någon gång i en landskamp mot Turkiet tror jag det var, han var nedslagen två gånger i samma rond, han bröt inte. Han kom tillbaks i alla fall, det var jävligt tufft. Jag hade aldrig någon tanke på att kasta in handduken.

För boxningspappan är idrott något som handlar om att försöka vinna och han är villig att riskera sin sons hälsa för att uppnå det. Att kasta in handduken bryter mot hans förståelse av idrott som en tävling. En invändning mot att ställa dessa två föräldrar mot varandra är

självlärt att fotbollsmammans son är väsentligt mycket yngre och spelar i ett anonymt pojklag. Boxningspappans son är en elitidrottsman och är en av favoriterna till viktiga titlar. Men även boxningspappans son har varit ung och anonym och vi kan anta att pappan har sett på idrott på samma sätt då som han gör nu. Ett annat exempel är hur den friidrotts pappa som tidigare kom till tals talar om hur hans dotters träningsresultat påverkas av att hon är i tonåren.

- ... det här året har hennes tävlande inte gått så bra. För hon har haft det jättemotigt, så har då tjejerna när de kommer upp i den här åldern, det händer så mycket, det drar åt alla håll och kanter och killar och så vidare. Och det är något som jag har lärt mig från andra tränare, andra klubbar jag pratat med då, när man diskuterar på träning, just den här åldern. När de kommer i den här åldern då gäller det att hålla i dem och inte se så kortsiktigt, utan se långsiktigt, så när de kommer över den här perioden att de, ... de flesta som kommer över den här perioden och blir kvar, de lyckas ganska bra.

Han talar om hur han som tränare skall hantera dotterns resultat nu när tonårstiden påverkar hennes resultat. Det är långt ifrån den fotbollspappa som såg idrottsledarskapet som ett sätt att förlänga sitt föräldraskap så att han kunde nå sin son under tonåren. Självlärt är det viktigt för friidrottspappan att hans dotter har det bra och lika självklart är det viktigt för fotbollspappan att sonens lag vinner sin match. Men dessa två idrottsledare uppfattar ungdomsidrott på två helt olika sätt. För friidrottspappan är det en verksamhet där man kan nå framgång genom att vinna. För fotbollspappan är det en verksamhet som kan fostra ungdomar. Dessa två helt olika sätt att se på ungdomsidrott gör att de uppfattar idrottsledarskapet på helt olika sätt. För friidrottspappan innebär det att träna ungdomar så att de kan göra bästa möjliga resultat, för fotbollspappan innebär tränarrollen en möjlighet att

förlänga sitt föräldraskap genom att inom den ideella organisationens ram överskrida familjens privata sfär utan att för den skull hamna i offentlighetens anonymitet. Eller som en av innebandytränarna beskrev det:

- Det märker man ju, och det känns ju rätt häftigt ... Man blir någon också i ungarnas ögon – inte bara Anders pappa, utan innebandylagets tränare. Det är kul, att man kan få känna sig som en ”juste vuxen” på ett annat sätt.

7. Avslutande diskussion

I denna studie har vi sökt studera det sociala ledarskapet med utgångspunkt från två frågeställningar: Hur beskriver idrottsledarna själva sin roll som "sociala ledare"? Och hur ser idrottsledarna på relationen mellan idrottsledarskapets "idrottsliga" respektive "sociala" dimensioner? I detta avslutande avsnitt ska vi söka sammanfatta hur idrottsledarna ser på sitt ledarskap, och även diskutera hur vi ska förstå den bild av ledarskapets villkor som framträtt i de intervjuer vi genomfört.

Hur ser idrottsledarna på sitt ledarskap och på spänningen mellan sociala respektive idrottsliga målsättningar?

När det gäller frågan hur idrottsledarna själva ser på sin roll som "sociala ledare" urskiljdes inledningsvis (se avsnitt 3) fyra teman, eller dimensioner, i det sociala ledarskapet.

- De sociala dimensionerna kan för det första avse det sociala sammanhang som den ideella ledaren uppfattar sig vara en del av. "Social" avser här ledarens upplevelse av gemenskap eller sammanhang, och som ofta uppfattas som eftersträvansvärt.
- De sociala dimensionerna kan för det andra avse de allmänmännsliga insatser som ingår i all organisering. Att leda verksamhet är att ta del av och försöka lösa människors vardagliga problem som att skjutsa den stressade, trösta den ledsna och stötta den blyge.
- Ledarskapets sociala dimension kan för det tredje vara att i trängre mening ta del av och ställning till moraliska eller politiska frågor som jämlikhet mellan könen, integration, drogproblem eller klassfrågor. Att vara idrottsledare kan ju innebära att man konfronteras med viktiga problem eller behov men som inte

nödvändigtvis ingår i idrottsutövandet. Att stötta ett barn vars föräldrar ligger i skilsmässa eller hjälpa ett invandrarbarn in i laget överstiger det idrottsliga uppdraget att åstadkomma resultat samt de allmänsociala inslag som med nödvändighet ingår i all ledning av mänsklig verksamhet.

- Den sociala dimensionen kan till sist avse en vision av den funktion verksamheten fyller i samhället i stort eller i den omedelbara närmiljön. Fotbollsklubben kan uppfattas som en integrerande kraft i villasamhället och ledarskapet som ett sätt att medverka till att den egna närmiljön får en högre kvalitet. Ledarskapet kan i denna sistnämnda mening uppfattas som ett slags aktivt medborgarskap.

Redovisningen av vårt empiriska material (se avsnitt 4 och 5) följer dessa teman. I de intervjuer vi genomfört ger ett antal idrottsledare exempel på hur det sociala ledarskapet gestaltas och hur de som ledare förhåller sig (egna och andras) krav och förväntningar på dem som sociala ledare.

Av redovisningen i avsnitt 4 framgår att samtliga fyra teman/dimensioner som vi inledningsvis urskiljt framstår som relevanta delar av idrottsledarnas praktik. Men, deras engagemang som "sociala ledare" var mer påtagligt när det gällde de första två av de ovan nämnda dimensionerna jämfört med de två senare. Åtminstone i de intervjuer vi genomfört framstår det sociala ledarskapet som mer självklart i relation till individen/gruppen, och mer avlägset i förhållande till övergripande moraliska och/eller politiska frågor eller i förhållande till det omgivande samhället.

När det gäller den andra av dessa frågeställningar har vår utgångspunkt varit att det inte är möjligt att "välja" mellan de idrottsliga resp. sociala dimensionerna av ledarskapet, utan att båda finns och existerar i relation till varandra. Även om man hävdar att idrott i första hand

handlar om prestation och tävling, är det ofrånkomligen också så att det är ett socialt sammanhang. Och omvänt, även om man hävdar att barns och ungdomars idrottande framför allt handlar om socialisation, så sker den i ett sammanhang som ofrånkomligen präglas av att man ägnar sig åt just idrott. Däremot menar vi att det råder en – större eller mindre – spänning mellan dessa två dimensioner; mellan det ”idrottsliga” och det ”sociala”.

När det gäller denna frågeställning företrädde de ledare vi intervjuade olika synsätt, och det framstod som uppenbart att de upplevde att det finns en spänning mellan de idrottsliga resp. sociala dimensionerna av ledarskapet. Men det fanns påtagliga skillnader i vilken mån man såg denna spänning som ett problem, eller när det gällde hur man skulle förhålla sig till den.

Vi saknar möjlighet att bedöma hur vanliga eller ovanliga de olika synsätt som är representerade i vårt intervjumaterial är, eller om de synsätt vi mött är dominerande eller inte, och vi har inte heller haft möjlighet att relatera idrottsledarnas sätt att berätta om sitt idrottsledarskap till hur de praktiskt bedriver detta. För att besvara dessa frågor skulle krävas andra undersökningar, och en annan metodik.

I detta sammanhang vill vi understryka att vi ser sådana undersökningar som angelägna. Så framstår det exempelvis i högsta grad som viktigt att få kunskap om vilka av de synsätt vi identifierat bland ett begränsat antal idrottsledare som är vanliga. På liknande sätt vore det önskvärt att närmare studera skillnaderna i synen på ledarskapet och att undersöka om dessa skillnader är avhängigt faktorer som ledarnas kön eller ålder, eller om det snarare handlar om inom vilken idrott man är aktiv eller det vidare sociala sammanhanget. Redan i den begränsade undersökning vi genomfört har vi kunnat konstatera att dessa skillnader finns, men eftersom vårt underlag varit så pass litet har vi inte haft någon möjlighet att närmare analysera dessa.

Ett annat sätt att gå vidare med dessa frågor vore att närmare undersöka relationen mellan hur idrottsledarna själva beskriver sitt ledarskap och hur ledarskapet utövas i praktiken. I detta ligger en möjlighet att närmare undersöka vilken betydelse ledarnas synsätt faktiskt får för deras praktik, liksom att studera hur olika syn- respektive förhållningssätt formas. Med ett sådant angreppssätt vore det också möjligt att närmare undersöka vilken betydelse förenings- respektive förbunds arbete för att stödja idrottsledarna (t.ex. genom utbildning) har för ledarna.

För att återvända till frågan hur vi ska förstå den bild av ledarskapets villkor som framträtt i de intervjuer vi genomfört, så vill vi hävda att vår undersökning ändå pekar på att detta är frågor som är viktiga för idrottsledarna, liksom att det är frågor där det finns starka åsikter. I det följande ska vi lyfta fram hur de idrottsledare vi intervjuat förhåller sig till vad vi kallar tre exempel på utmaningar i ledarskapet och som på ett bra sätt belyser de frågor vi diskuterat i denna rapport. De tre exemplen är hur man ser på rättvisa, vilket socialt ansvar man har som idrottsledare och om relationen mellan föräldra- och tränarrollen.

Utmaningar i ledarskapet – tre exempel

Hur är man när man är rättvis som idrottsledare?

I intervjuerna med idrottsledarna utgjorde frågan om rättvisa ett viktigt tema, och idrottsledarnas sätt att förhålla sig till föreställningar om rättvisa knyter på många sätt an till de frågor vi tidigare diskuterat. Men vad som skall betraktas som ”rättvist” är inte en gång för alla givet, och detta avspeglades också i idrottsledarnas förhållningssätt.

I ett tidigare avsnitt (se ”Idrottens jämlikhets och tävlingsideal”, s.16) refererade vi till Lindfelts diskussion om idrottens ”jämlikhetsideal”. Detta ideal förutsätter att olika individer kan tävla på samma villkor, men också; att enskilda personer med sämre förutsättningar inte kompenseras så att de får större möjligheter att hävda sig. Idrottens jämlikhetsideal tar med andra ord fasta på en proceduriell rättvisa, så att alla deltagare – oavsett förutsättningar – måste rätta sig efter samma regler.

Men det är också möjligt att utgå från ett annat perspektiv och se idrotten som en del av barns och ungdomars fostran och/eller som en del av en organiserad fritidsverksamhet med i första hand sociala målsättningar. Om man i idrottsverksamheten framför allt fokuserar på tävlingsmomenten så att bara vissa av deltagarna känner att de får uppmuntran och stöd i sitt idrottande, ligger det nära till hands att se detta som något problematiskt ur ett rättviseperspektiv. För de av de intervjuade som var tränare i lagidrotter aktualiserades dessa frågor till exempel när det gällde uttagningar till matcher och turneringar, eller när det gällde hur mycket speltid man skulle ge olika spelare: hade man målsättningen att alla skulle få samma möjligheter, eller satsade man i första hand på att få ihop ett så bra lag som möjligt (vilket skulle innebära att man i första hand valde ut de duktigaste)?

När idrottsledarna diskuterade dessa frågor gjorde de det just i termer av rättvisa. Att man

som ledare ville agera rättvist var självklart; den svåra frågan handlade om hur man gjorde det, dvs. vad man lade i begreppet ”rättvisa”. Vår slutsats är att detta är ett område där spänningen mellan idrottsliga och sociala målsättningar tydligt framträder. I intervjuerna finns visserligen få exempel på att man tydligt tog ställning för det ena eller andra synsättet, men gav ändå uttryck för tydliga förhållningssätt som innebar att man argumenterade för att det egna sättet att agera som ledare just handlade om en strävan efter att ”vara rättvis”.

Ett exempel på detta återfinns i avsnittet ”Att som tränare åstadkomma resultat” (s.33-34) där vi refererade till en intervju med en friidrottstränare som beskrev att han tyckte att det var viktigt att alla i träningsgruppen uppmärksammades oavsett hur de lyckades på tävlingar – men att det i praktiken blev så att han ägnade mer tid åt de duktiga. Detta motiverade han med att det är viktigt för dem som är duktiga att de får stöd för att de ska kunna gå vidare. Att inte ge dem det stödet – utan att ge alla lika mycket uppmärksamhet – skulle i praktiken vara orättvist mot dem som vill satsa mer på sitt idrottande.

Ett annat exempel – med närmast motsatt innebörd – är den fotbollstränare (se avsnittet ”Att få respekt som tränare”) som berättade hur han protesterat mot vad han uppfattat som en alltför tidig elitsatsning. Det rättvisa menade han låg i att alla (i vilket fall upp till en viss ålder) skulle ha samma rätt att få spela. Andra ledare talade om att det är viktigt för dem att alla ska ha en chans att utvecklas, och eftersom barns och ungdomars fysiska utveckling går olika snabbt menade de att det i praktiken är omöjligt att i unga år avgöra vem eller vilka som skulle kunna utvecklas till framgångsrika idrottsmän och/eller -kvinnor. Om man alltför tidigt inriktar verksamheten så att man särskilt satsar på de som är duktigast (och därmed i praktiken satsar mindre på övriga barn och ungdomar), riskerar man att alltför många slutar i förtid (vilket i sin tur innebär att ett antal talanger går förlorade). Att lägga vikt vid de sociala målsättningarna – att vara rättvis

– har med ett sådant synsätt inte bara ha ett värde i sig, utan det är också någonting som i förlängningen skapar bättre förutsättningar att nå idrottsliga mål.

Vilket socialt ansvar har man som idrottsledare?

Ett annat tema som framstod som viktigt var frågan om, och i vilken mån, det i idrottsledarskapet också ligger ett socialt ansvar. I rapportens inledning (se avsnittet ”Idrottsledarna och det sociala ledarskapet”, s.14) urskiljdes fyra olika dimensioner i det sociala ledarskapet, och vi konstaterade bland annat att det dels kan handla om hur man som ledare agerar i relation till träningsgruppen och till enskilda barn och ungdomar, dels om hur man ser på idrotten i ett vidare sammanhang.

När det gäller dessa frågor framträder i intervjuerna en entydig bild. De idrottsledare vi intervjuat strävade alla efter att etablera en relation till de barn och ungdomar som ingår i träningsgruppen, något som innebar att de också var uppmärksamma på hur de mådde, hur det gick i skolan osv. Detta framstod som något mer eller mindre självklart, som att en bra social relation också skapade bra förutsättningar för den idrottsliga verksamheten. Flera av idrottsledarna underströk också att de själva uppskattade att den sociala relationen med de barn och ungdomar de tränade. Ställda inför frågan huruvida man som idrottsledare hade ett vidare ansvar för ungdomarna, eller om idrotten hade ett mer långtgående samhällsansvar, var emellertid idrottsledarna genomgående avvisande. Att till exempel engagera sig särskilt för barn och ungdomar med sociala problem såg de inte som sin uppgift, utan som något som låg på (i det här fallet) de sociala myndigheterna. Samtidigt menade de allra flesta att idrotten stod för något bra och att den var viktig just för att den erbjöd ungdomarna ett positivt alternativ. Detta innebar att de förvisso menade att idrottsledarskapet är viktigt också ur ett samhällsperspektiv, men att deras egen uppgift framför allt bestod i att bedriva just idrottsverksamhet.

I ett tidigare avsnitt (se avsnittet ”Vardagsproblem”, s.24) diskuterade vi hur idrottsledarna handskades med de vardagliga problem de möter i anslutning till träningsverksamheten. Ibland handlar det om problem som är knutna till idrottandet som sådant, till exempel om att kunna hantera en förlust eller hur stämningen i träningsgruppen, men det handlar också om att vara uppmärksam på annat som är viktigt i barnen och ungdomarnas liv. Att vara idrottsledare är att vara engagerad i de barn och ungdomar man tränar.

När vi i intervjuerna övergick till att tala om i vilken mån man som idrottsledare hade ett vidare ansvar (se avsnitten ”Social oro”, s.25 resp. ”Samhällsansvar”, s.27) förhöll sig idrottsledarna mer avvaktande. Flera av ledarna ställde sig till och med avvisande till tanken att de som ledare skulle ta något särskilt ansvar för socialt utsatta barn och ungdomar. Även om idrottsverksamheten som sådan stod för något positivt, så stannade deras ansvar vid att ta hand om de barn och ungdomar som sökt sig till dit.

Detta knyter an till den diskussion om idrottens självreferentialitet som inledningsvis fördes (se avsnittet ”Idrottens autonomi och självreferentialitet”, s.16). Så är det möjligt att hävda att idrotten inte syftar till något utöver sig själv, och även; att det är viktigt att den tillåts göra detta. Alternativet, att låta sociala mål överordnas de idrottsliga, riskerar leda till att det som är centralt i idrottandet går förlorat.

Så är det möjligt att tolka idrottsledarnas avvisande hållning till tankarna om ett mer långtgående samhällsansvar som en strävan att värna idrottens autonomi och det som för dem är viktigt. Att ta ett socialt ansvar är något som ofrånkomligen är en del av idrottsledarskapet, men det är begränsat till det som utspelar sig i idrottsliga sammanhang och till de barn och ungdomar som valt att delta i verksamheten. För dem som inte ingår i verksamheten, eller som genom att inte acceptera de regler som ställts upp inom idrottsverksamheten har man

inte något ansvar. Ur idrottsledarnas perspektiv kan detta ses som ett sätt att handskas med – den svåra – frågan hur långt deras sociala ansvar egentligen sträcker sig.

Förälder och/eller tränare?

Gemensamt för de idrottsledare vi intervjuat, är att de – när de beskrivit hur de bedriver sitt ledarskap – ofta refererat till egna tidigare erfarenheter. Det kunde till exempel röra sig om tränare som de tyckt varit bra och som betytt mycket för dem själva, eller upplevelser av att ha blivit orättvist behandlade. I flera fall lyftes dessa erfarenheter också fram som något man själv försökte förhålla sig till, antingen så att man försökte efterlikna det som man uppfattat som positivt eller så att man strävade efter att göra på ett annat sätt än det man uppfattat som dåligt. Oavsett om det rörde sig om positiva eller negativa erfarenheter var det något man på ett medvetet sätt förhöll sig till.

I ett tidigare avsnitt (se avsnittet ”Att vara en engagerad förälder eller krävande tränare”, s.38) diskuterade vi att man kan urskilja två vägar som leder till idrottsledarskapet, nämligen att det finns en grupp som blir idrottsledare för att det är en förutsättning för att deras barn ska få idrotta och en annan grupp som blir ledare därför att de är intresserade av idrott. Merparten av dem som deltagit i vår intervjustudie har egen erfarenhet av idrottande (om än inte alltid på elitnivå) och de har också ett intresse av idrott. Men det verkar ändå vara så att man bland de intervjuade kan urskilja en skillnad mellan de som ser idrotten i första hand som en fritidsaktivitet och idrottsledarskapet som en förlängning av föräldraansvaret, och de som lägger större vikt vid de idrottsliga resultaten och ser det som en idrottsledares främsta uppgift att nå idrottsliga mål.

I avsnittet ställdes två exempel mot varandra; å ena sidan friidrottspappan som resonerade hur han skulle hjälpa sin dotter igenom en period när hon av olika skäl inte lyckades särskilt väl idrottsligt och å andra sidan fotbollspappan som var angelägen att alla barn skulle få spela

lika mycket. I anslutning till dessa två exempel argumenterade vi för att dessa idrottsledare i själva verket uppfattar ungdomsidrott på väsentligt olika sätt. För att formulera det mer precist, och för att knyta an till de frågeställningar som diskuterats i detta sammanhang, kan man hävda att dessa två ledare företräder två olika sätt att förhålla sig till spänningen mellan idrottsliga respektive sociala målsättningar: Medan det för friidrottspappan är en verksamhet där man kan nå framgång genom att vinna, är det för fotbollspappan en verksamhet som kan fostra ungdomar.

Från andra undersökningar vet vi att en stor, och ökande, del av idrottsledarna också är föräldrar (se Olsson 2005), och det framstår som rimligt att utgå från att detta också påverkar hur idrottsledarskapet utövas. Med utgångspunkt från vårt intervjumaterial framstår det dock som uppenbart att de föräldrar som blir tränare kan praktisera sitt ledarskap på olika sätt, och det förefaller som om skillnaderna mer har att göra med olika syn på vad barn- och ungdomsidrott ytterst handlar om. Även om allt fler föräldrar, av olika skäl, väljer att engagera sig som idrottsledare är det med andra ord inte säkert att de därmed agerar ”som föräldrar”, utan det är fullt möjligt att de på ett tydligt sätt betonar de idrottsliga målsättningarna framför de sociala. Spänningen mellan dessa målsättningar finns med andra ord också bland de idrottsledare som själva har barn i träningsgruppen, och det är något som de också måste förhålla sig till. Det är emellertid troligt att detta kan vara en mer påtaglig – och rent av mer svårhanterlig – fråga för de som är både tränare och föräldrar. I intervjuerna var det flera av idrottsledarna som beskrev hur de också hade att agera i relation till andra föräldrar som de kände som var deras grannar eller som de kände från möten i skolan. Givet att det i en föräldragrupp finns olika viljor och tankar om träningsverksamheten, är detta något idrottsledarna har att hantera – men de måste göra det utifrån att de har en dubbel roll: som en av föräldrarna i föräldragruppen men också som idrottsledare med ett särskilt uppdrag.

Berättelser som skriver in ledarskapet i ett vidare sammanhang

Även om en stor del av de ledare vi intervjuat i sitt ledarskap samarbetade med andra ledare, och även om flertalet av dem genomgått en eller flera utbildningar i klubbens eller förbundets regi, var det få – om ens någon – som talade om att de fått stöd i sin praktik när det gäller just det sociala ledarskapet. I några fall talade ledarna om att de efterlyste tydligare riktlinjer från sin förening, men den dominerande bilden var snarare att ledarna själva hade att forma sitt förhållningssätt och sitt ledarskap – i relation till hur man uppfattade att klubben, andra klubbar, distrikt eller förbund m.fl. agerade. Som grund för hur man formulerade sitt förhållningssätt refererade de idrottsledare som deltagit i vår undersökning framför allt till egna erfarenheter, och de erfarenheter som kommit att bli vägledande för dem skulle kunna beskrivas som en form av berättelser – om vad ledarskapet är och innebär, och om hur man försökte utöva det. Och, det är just i dessa berättelser som skillnaderna mellan olika ledare framträder som tydligast, inte minst om hur det idrottsliga och det sociala förhåller sig till varandra. Vad är viktigast, det idrottsliga eller kanske det sociala, kan de kombineras eller står de i konflikt till varandra?

Vad är det då som formar dessa olika uppfattningar om ledarskapet? För att avslutningsvis närma oss denna fråga ska vi ta hjälp av ett kultursociologiskt perspektiv som utvecklats av den amerikanska sociologen Anne Swidler.

Ett vanligt svar på frågan vad som ligger till grund för våra ställningstaganden och förhållningssätt, är att vi som sociala individer formas av den kultur vi lever i. Tanken är att vi tar över idéer och föreställningar, de blir de värden och mål som formar våra handlingar. På detta sätt antas den kultur vi lever i forma våra handlingar. Även om praktiska villkor sätter gränser för vårt handlande kan vi med en metafor lånad från Max Weber tänka oss att våra värderingar och mål är ”växlar” som leder in våra handlingar i vissa banor (Weber 1946 [1922-23]).

Denna tanke, att den kultur vi är en del av formar våra handlingar genom att ge oss värderingar och mål som styr våra handlingar liksom växlar på en rangerbangård har kritiserats. Man har pekat på att det inte verkar som om människor tar ställning till varje handling för sig. Istället tycks det som om människors handlingar organiseras i kedjor och att dessa ”handlingskedjor” formas av de villkor människor lever under.

Därmed är det snarare människors vanor, färdigheter och livsåskådningar än värderingar och mål som formar deras handlingar. Det är inte målen som formar handlingarna utan de resurser människor kan använda som formar vilka mål vi kan ha med våra handlingar. Mer koncentrerat uttryckt, det är inte så att kulturen förser oss med mål som styr våra handlingar och att vi som individer sedan skaffar oss de medel som krävs för att förverkliga målen. Tvärtom förser oss kulturen med de resurser som krävs för att handla, så väljer vi som individer de mål som passar till de handlingar vi kan utföra. Vi lär oss som barn inte att cykla för att vi har som mål att cykla till kiosken. Tvärtom, i vår kultur är det vanligt att man som barn lär sig att cykla, när vi kan cykla kan vi ha som mål att cykla till kiosken. Kultur är snarare något människor använder för att göra sina handlingar meningsfulla än något som styr dem och deras handlingar.

Dessutom är den kultur människor lever i sällan entydig, tvärtom känner vi till och stöter på många olika och ofta motsägelsefulla kulturuttryck. På julafton försöker vi få tid till Disneys Kalle Anka, mat hämtad från en svunnen bondkultur, prylar som kommer ur en modern konsumtionskultur och gudstjänstbesök. På en och samma dag samsas avtryck från många olika kulturer. Den kultur vi lever i är knappast entydig, utan snarare mångtydig och motsägelsefull.

Att kultur har mer med resurser att göra än mål och att kultur är mångtydig har fått den amerikanske sociologen Anne Swidler att

likna kultur vid en verktygslåda (Swidler 1986, 2001). I den finns flera kulturella resurser som människor använder för att göra sina handlingar meningsfulla och som gör det möjligt för dem att bygga upp meningsfulla och sammanhängande kedjor av handlingar. När Swidler undersökte hur medelklass (nord)amerikaner såg på kärlek och äktenskap fann hon att äktenskap förknippades med två myter, en romantisk kärleksmyt och en realistisk myt om äktenskap (Swidler 2001). Dessa två myter fungerade som kulturella resurser som dem hon intervjuade använde för att göra sitt äktenskap begripligt för sig själv och andra.

Det är här vi ser parallellerna till hur idrottsledarna beskriver sitt ledarskap. Vi vill inte gå så långt att vi menar att de berättelser om idrottsledarskapet vi urskiljt skulle utgöra olika myter i den mening Swidler använder detta begrepp. Men på samma sätt som Swidler menar att de två myterna om äktenskapet kan användas som kulturella resurser, kan de olika berättelserna om idrottsledarskapet användas av ledarna som verktyg för att göra sin verksamhet begriplig för sig själv och andra. På samma sätt kan man tänka sig att idrottsledarskapet rymmer både en ”prestationsberättelse” och en ”social berättelse” – därför att idrott både är en konkurrens situation och ett socialt sammanhang. Dessa två berättelser är något som idrottsledare kan använda som kulturella resurser för att göra sitt engagemang meningsfullt.

För den ideelle ledare som lägger ner flera timmar i veckan på att träna ungdomar i innebandy eller boxning och som möter dessa ungdomars vilja att bli bättre på att spela bandy eller boxas men som också möter deras sociala behov använder de kulturella resurser som hon eller han har tillgång till för att uppfatta sitt engagemang som meningsfullt. Uppfattar man kultur som en verktygslåda är det inte så att de som tycker att det är viktigare med de sociala dimensionerna än de idrottsliga lever i en annan kultur än de som betonar de idrottsliga dimensionerna. De har snarare tillgång till olika kulturella resurser, eller den kulturella

resurs som de valt skapar bättre ordning i de handlingar som de faktiskt företar sig. För den som blev ledare som en förlängning av sitt föräldraskap är det naturligt att använda sig av ledarskapets ”sociala berättelse” som en kulturell resurs när den talar om sitt engagemang.

Ett resultat av vår studie tycks vara att det finns två distinkta sidor av idrottsledarskapet, den idrottsliga och den sociala. De två sidorna är fyllda av kulturella resurser i form av berättelser, självklara orsakssamband, moraliska uppfattningar och människosyner som kan användas för att göra deras handlingar och spänningen mellan det idrottsliga och det sociala meningsfull.

Tala öppet om spänningen mellan de sociala respektive idrottsliga målsättningarna – och lyssna till hur idrottsledarna själva beskriver dem!

Vad innebär det då att beskriva idrottsledarnas förhållningssätt i termer av olika berättelser om idrottsledarskapets villkor? Är det i själva verket inte bara ett sätt att distansera sig från det som är det som egentligen är den viktiga frågan, hur idrottsledarna utöver sitt ledarskap?

Vi tror inte att det är så.

I arbetet med denna undersökning har vi vid flera tillfällen haft anledning att återkomma till det som för oss varit en viktig utgångspunkt – att idrottsledarskapet rymmer såväl idrottsliga som sociala dimensioner, och att det finns en spänning mellan dessa. Vår målsättning har inte varit att söka formulera några slutgiltiga svar på hur man som idrottsledare bör handskas med dessa spänningar, eller hur det sociala ledarskapet bör praktiseras. Ambitionen har snarare varit undersöka hur idrottsledarna själva förhåller sig när det gäller dessa frågor, liksom hur de handskas med dessa spänningar.

Vår undersökning ger stöd för synsättet att detta är viktiga frågeställningar också ur

idrottsledarnas perspektiv. Som framgått av redovisningen av vårt intervjumaterial är det sällan möjligt att på något enkelt sätt se den ena av ledarskapets två dimensioner som överordnad den andra; snarare påverkar de varandra och utgör varandras förutsättningar.

När idrottsledarna i de intervjuer vi gjort reflekterat över dessa frågor, använde de påfallande ofta andra berättelser som ett sätt att utveckla och/eller nyansera sitt eget förhållningssätt. Ofta handlade det om att man relaterade till egna erfarenheter – till exempel av hur ungdomsidrott bedrevs förr om åren – men också om att man beskrev sitt eget förhållningssätt i jämförelse med andra tränares eller med vad man uppfattade som allmänt förekommande synsätt. I vissa fall framstod dessa berättelser som en form av ”goda exempel”, som något man inspirerats av och som man ville ta efter i sitt eget ledarskap. I andra handlade det om berättelser som snarare beskrev ett ledarskap man – av olika anledningar – inte ville eller kunde efterlikna. Oavsett om berättelserna var positivt eller negativt laddade framstod det, för de enskilda ledarna, som om dessa var viktiga i och med att de erbjöd ett sätt för dem att göra sitt ledarskap meningsfullt, just genom att relatera det till en mer överordnad berättelse.

I den mån det är upp till den enskilde ledaren att själv utforma sitt ledarskap – och åtminstone de ledare som vi intervjuat ser det på det sättet – blir dessa berättelser viktiga, inte minst som de erbjuder ett sätt att relatera den egna praktiken till ett större sammanhang. Men det synes också vara så att dessa berättelser blir särskilt viktiga när det gäller frågor som är problematiska och/eller konfliktfyllda. Som vi sökt lyfta fram i vår tidigare framställning har vi i våra intervjuer vid återkommande tillfällen fått del av berättelser som rör spänningen mellan det vi kallat idrottens ”idrottsliga” respektive ”sociala” dimensioner. Det rör sig om en spänning som inte kan upplösas, men som den enskilde idrottsledaren har att förhålla sig till. I en situation när detta är något som mest av allt framstår som något som handlar om den

enskilde idrottsledarens förhållningssätt, blir dessa berättelser än mer betydelsefulla.

I RF:s policydokument Idrotten vill anges såväl idrottsliga som sociala målsättningar för den verksamhet man vill bedriva. Till en del lägger man olika vikt vid de olika dimensionerna beroende på om man ägnar sig åt barn-, ungdoms- eller vuxenidrott, men ingenstans berör man att det i vissa sammanhang kan finnas en spänning mellan dessa. Det synsätt som präglar Idrotten vill är snarare att idrottsliga respektive sociala målsättningar väl går hand i hand.

Vi har ingen anledning att ifrågasätta detta synsätt. Däremot kan vi konstatera att frågan om det sociala ledarskapet, och då inte minst spänningen mellan idrottsliga respektive sociala målsättningar, är en både viktig och svår fråga för de idrottsledare som medverkat i vår studie. I detta perspektiv framstår det faktum att man i Idrotten vill knappt berör dessa frågor närmast som ett sätt att undvika en svår och laddad fråga, eller om man så vill: som en berättelse om hur man skulle vilja att dessa olika målsättningar förhöll sig till varandra.

Vi tror snarare att det finns skäl att ge plats för en diskussion om hur man i olika sammanhang har att handskas med spänningen mellan olika målsättningar.

När man i Idrotten vill slår fast att de olika specialförbundens utbildningsverksamhet är den kanske viktigaste resursen att stödja (de ideellt arbetande) idrottsledarna, framstår det till exempel som utomordentligt viktigt att frågorna om det sociala ledarskapet och om spänningen mellan idrottsliga respektive sociala målsättningar får utrymme i detta sammanhang. Även om de allra flesta av de ledare vi intervjuat inom ramen för denna studie genomgått flera utbildningar, var det ingen som knöt an till hur man vid dessa tillfällen fått stöd för hur man i sitt ledarskap skall förhålla sig till dessa frågor. Samtidigt vet vi att detta är frågor som finns med i såväl

kursprogram som studiehandledningar. Varför dessa frågor trots detta inte blir föremål för någon levande diskussion kan vi inte uttala oss med någon säkerhet om. Men vi misstänker att det handlar om att man alltför ofta undviker de svåra och konfliktfyllda frågorna, för att istället föra fram ett perspektiv där till exempel idrottsliga respektive sociala målsättningar utan problem kan samsas i samma verksamhet. Skulle det vara så är naturligtvis risken stor att detta perspektiv inte blir mer än ytterligare en annan berättelse – som dessutom lätt kan avfärdas eftersom den mest av allt är ”politiskt korrekt”.

Vill man föra en diskussion om ledarskapets villkor och betydelse är det – tänker vi oss – viktigt att man undviker alltför långtgående förenklingar. I den mån man inte gör mer än att tillhandahålla ett antal schablonbilder av vad idrottsledarskapet är och bör vara riskerar man lämna idrottsledarna åt sig själva – vilket också innebär att man missar att ta del av deras erfarenheter.

Referenser

- Asplund, Johan.** (1970) Om undran inför samhället. Lund: Argos.
- Blomberg.** (1995)
- Eliasoph, Nina.** (2002) Raising Good Citizens in a Bad Society. Moral education and Political Avoidance in Civic America. . I Madsen, R.; Sullivan, W.M; Swidler, A. och Tipton, S.M. (red.) Meaning and Modernity. Religion, Polity and Self. Berkley: University of California Press.
- Von Essen, Johan.** (under utgivning) Filosofilexikonet (1988). Stockholm: Forum.
- Fundberg, Jesper.** (2003) Kom igen gubbar. Om pojkfotboll och maskuliniteter. Stockholm: Carlssons.
- Idrotten vill. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Jeppsson Grassman, E.** (1997) För andra och för mig. Det frivilliga arbetets innebörder. Stockholm: Sköndalsinstitutets skriftserie, nr.8.
- Jeppsson Grassman, Eva; Olsson, Lars Erik och Svedberg, Lars.** (2005) Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället. Några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie. Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Kvale, Steinar.** (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.
- Lasch, Christopher.** (1979) Den narcissistiska kulturen. Stockholm: Norstedts.
- Lindfelt, Mikael.** (2006) Meningsskapande idrott. Livsåskådningsrelevanta perspektiv och empiriska kontraster. Nora: Nya Doxa
- Malmberg, Stig.** (1960) Sista rondan. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Norberg, Johan R.** (2004) Idrottens väg till folkhemmet. Studier i statlig idrottspolitik 1913-1970. Diss. Stockholm: SISU idrottsböcker.
- Olsson, Lars-Erik.** (under utgivning) Den ofrånkomliga möjlighetsstrukturen. En studie av frivilligt arbete inom idrotten. Stockholm: Sköndalsinstitutet
- Pettersson, Åsa.** (2005) Ideellt engagemang inom idrottsrörelsen – motiv och hälsoaspekter. En avspark i nio Stockholmsklubbar. Mastersuppsats. Stockholm: Karolinska Institutet.
- Redelius, Karin.** (2002) Ledarna och barnidrotten. Idrottsledares syn på idrott, barn och fostran. (Studies in Educational Sciences 55) Stockholm: HLS Förlag.
- Swidler, Anne.** (1986)
- Swidler, Anne.** (2001)
- Sörbom, Adrienne.** (2002) Vart tog politiken vägen? Om individualisering, reflexivitet och görbarhet I det politiska engagemanget. Diss. Stockholm: Almqvist & Wiksell International
- “Toppningsstudien” – En kvalitativ analys av barns och ledares uppfattningar av hur lag konstitueras inom barnidrott. FoU-rapport 2005:4. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Unga och föreningsidrotten. En studie av föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv. (Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Weber, Max.** (1946)
- Wijkström, Filip. och Lundström, Tommy.** (2002) Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället. Stockholm: Sober Förlag.
- Wuthnow, Robert.** (1991) Acts of Compassion. Caring for others and helping our selves. Princeton: Princeton University Press.

Bilaga: Intervjuguide för idrottsledarskapets sociala dimensioner

Inled med att förklara intentionerna med studien, uppdragsgivare och publicering. Tala om anonymitet, bandupptagning och rätt att läsa materialet, samt att forskaren har rätt att tolka materialet. Intervjupersonen skall ge ett informerat samtycke till intervjun.

En viktig fråga är hur vi informerar om undersökningen utan att redan inledningsvis förutsätta att de sociala dimensionerna finns. En poäng är ju att undersöka om intervjupersonerna spontant ser att det finns sociala dimensioner.

1. Om personen

- Ålder
- Civilstånd
- Boende, var och i vilken form.
- Huvudsaklig sysselsättning.
- Utbildning

2. Praktiska förutsättningar

- Vad har du för uppdrag i klubben? (vilka konkreta arbetsuppgifter, med vilka typer av grupper/individer.)
- Hur mycket arbetar du ideellt som ledare?
- Hur länge har du arbetat ideellt som ledare?
- Hur gick det till när du började som ledare i klubben?
- Varför började du som ledare i klubben?
- Har du gått utbildningar i klubbens eller förbundets regi? Vad tyckte du om dem?

3. Om ledarskapet

- Vad innebär det att vara idrottsledare?
- Vad är ledarens ansvar?

- Hur är en bra idrottsledare?
- Vad är svårt med att vara idrottsledare?
- Vad krävs det av en människa för att vara en bra idrottsledare?
- Ger det dig något att vara idrottsledare?

(Lyssna uppmärksamt på vilka aspekter intervjupersonen lägger i begreppet "idrottsledare". Gå vidare med intervjun beroende på vilka aspekter intervjupersonen själv har nämnt. Knyt an till de sociala dimensionerna om de nämns spontant).

4. Förhållandet mellan idrottsdimensionen och de sociala dimensionerna.

- Vad är idrott för dig?
- Vad är viktigast, att se till att ungdomarna blir bättre/vinner eller att de idrottar inom en god miljö?
- Hur gör du om du skall leda laget under match, toppar du för att vinna eller låter du alla spela?
- Tycker du att idrotten har någon moral?

5. De sociala dimensionerna

(Hur frågorna formuleras beror på vad intervjupersonen har sagt om idrottsledarskapet under punkt 3.)

- Tycker du att du som ledare har ett socialt ansvar för ungdomarna?
- Beskriv ansvaret. (Förmå intervjupersonerna att fritt utveckla vad de/den sociala dimensionen konkret skulle kunna innebära)
- Vad har som ledare inte ansvar för?
- Tror du att idrott kan ha en fostrande roll, i så fall hur?
- Tycker du att idrottsrörelsen kan och bör bidra till att skapa ett gott samhälle, i så fall hur?
- Vad tycker du om att ha ett socialt ansvar som idrottsledare?

6. Kontexten

- Hur är en god idrottsklubb?
- Har klubben eller förbundet försökt påverka dig på något sätt i hur du skall verka som idrottsledare?
- Hur ser du på idrottsrörelsens inställning till dess samhällsroll?
- Tycker du att man kan ställa sociala krav på idrottsledare? Vem kan ställa dessa i så fall?

7. Avslutning

- Finns det något som du vill tillägga?
- Brukar du fundera kring ditt ledarskap på det här viset?

Informera om hur kontakten kommer att hållas, ge mailadress eller telefonnummer

RIKSIDROTTSFÖRBUNDET

Idrottens Hus, 114 73 Stockholm • Tel: 08-699 60 00 • Fax: 08-699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se • Hemsida: www.rf.se

